

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

TIEN DECEMBER

de geboortedag van de kerkhervorming

1520 - 1970

Het was op de tiende december vierhonderdvijftig jaar geleden dat doctor Maarten Luther de bul van paus Leo X 'Exsurge Domine...' in tegenwoordigheid van hoogleraren en studenten van de universiteit van Wittenberg in het vuur wierp en daarmee zich vrij maakte van zijn excommunicatie.

Dat was het geboorteuur der reformatie. Door die daad van Luther was de vrijheid van de gemeente van Christus te Wittenberg en van al die christelijke gemeenten, die haar zouden volgen, een feit. De reformatie is niet begonnen op de 31e oktober 1517, ook niet in 1513, toen Luther bij de bestudering van de Schrift de betekenis ontdekte van 'de gerechtigheid Gods', in het evangelie geopenbaard. Het is ongetwijfeld juist dat zonder de data 1513 en 1517 het nimmer tot de vrijwording van de pauselijke hiërarchie zou zijn gekomen. Maar men moet de voorwaarden voor de kerkhervorming niet verwarren met die reformatie zelf: haar uur sloeg op de tiende december vijftienhonderdewintig, en dus precies vierenhalve eeuw geleden.

Curriculum vitae

Eerste deel: zijn jeugd

Een korte levensloop van de man die men- selijk gezien per ongeluk reformator van de kerk van het Westen werd. Hij werd in de nacht van de tiende op de elfde november, dus op Sint Maarten, geboren te Eisleben als zoon van Hans Luther en Margaretha Lindemann. Hij ontving de naam van de heilige van de dag: Martinus en werd op de elfde in de Pieterskerk gedoopt. Een half jaar later vertrok het gezin naar Mansfeld, waar Maarten opgroeide onder de harde tucht van een vader en moeder, die zichzelf ook niet spaarden. De mijnwerker Hans Luther wist zich daar op te werken en bracht het tot raadsheer van zijn stad. De strengheid van Vader en Moeder stempelde het religieus zeer gevoelige kind ook in z'n verhouding tot God: de gedachte aan Hem vervulde Maarten al jong met vrees en schrik, evenals de gedachte aan Christus' wederkomst. De troost van de

De foto uit het boek „Geschiedenis van de Kerk“ werd ons welwillend afgestaan door Uitgeverij J. H. Kok N.V. te Kampen.

wederkomst des Heren waarvan de belijdenissen van de reformatie getuigen was in de voorreformatie dagen onbekend. De Here Jezus had weliswaar aan het kruis voor de zonde geleden, maar de winst, die dat sterven bracht, was slechts 'de genade', die haar ontvangers, aan wie ze door de sacramenten werd ingestort, tot bovennatuurlijke goede werken in staat stelde. Slechts wie voldoende van deze goede werken presteerde kon vrij uitgaan op de 'dies irae', de dag van de openbaring van Gods toorn, wanneer de Christus als een streng rechter zou komen. Iets van deze houding van de middeleeuwer klinkt nog door in het: „...eer Hij u als rechter komt richten“.

In dit geestelijke klimaat opgroeiend raakte de jonge Luther al vroeg in de strikken van eigenwillige godsdienst verward, in een leven 'uit de wet', in dit geval de voorschriften van de roomse godsdienst.

Nog geen veertien jaar oud verliet hij het ouderlijk huis om in Maagdenburg bij de Broeders des gemenen levens de lessen te volgen. Een jaar later, 1498, komt hij op de Latijnse school te Eisenach, waar hij de beschermeling werd van Ursula Cotta, een vrouw uit de goede stand, die getroffen werd niet slechts door het prachtige zingen van deze Bettelstudent, maar ook door zijn hartelijk gebed.

In 1501 wordt hij als student ingeschreven te Erfurt. Gedurende de vooropleiding studeert hij de zgn. 'vrije kunsten', waaronder hebreuws en grieks. In 1505 wordt deze stu-

die afgesloten met het behalen van de graad van Magister artium, Meester in de vrije kunsten. Overeenkomstig de wens van z'n vader begint hij dan met de studie der rechten. Maar kort daarna volgt hij de stem van het hart en gaat hij over naar de theologische faculteit. In hetzelfde jaar 1505 gaat hij het klooster in bij de Augustijner Eremiten. Noch de theologie, noch het kloosterleven echter schenken hem de rust, die hij zocht: de vrede des harten. Drie jaar later, in 1508, wordt hij als monnik overgeplaatst naar Wittenberg en wordt de studie verlegd naar de nog jonge universiteit in die stad. Hij zet er de studie voort en treedt er in de vooropleiding op als docent in 'de vrije kunsten'. Hij volgt er de colleges o.a. van Johannes von Staupitz, die behalve zijn leermeester ook zijn biechtvader en z'n vaderlijke vriend werd. Hoe vaak heeft hij getracht z'n jonge biechtzoon en leerling te steunen en hem in z'n aanvechting en vrees voor de toorn Gods te troosten met een beroep op de barmhartigheid Gods. Het nam Luther's angst niet weg. Wellicht was Von Staupitz' troost ook niet toereikend omdat hij zelf de aard van het evangelie en van Gods barmhartigheid niet verstond: immers de barmhartigheid van God bestaat niet hierin dat hij de hand licht met de eis der wet, maar uit de volkomen vergeving voor ieder die gelooft in Hem, die aan al de eisen van Gods recht voldoening gaf.

In maart 1509 wordt Luther baccalaureus in de theologie, op de 19e oktober 1512 behaalt hij de titel, die hem voortaan als Doctor Maarten bekend doet staan, en die hij zelf graag voert als 'Doctor der Heilige Schrift'.

Tussen het verkrijgen van het baccalaureaat en de verwerving van de doctorstitel valt de bekende reis naar Rome. Daar wordt hij diep teleurgesteld door de ontmoeting met priesters, die de leer van hun kerk, die zij

prediken, zelf niet geloven. Maar zijn geloof in de leer van de hiërarchisch georganiseerde kerk blijft ongeschokt en ook zijn leven uit 'de wet'.

Tweede deel: Professor der theologie 1513-1517

Terstond na zijn promotie ontvangt doctor Luther de benoeming tot hoogleraar als opvolger van Von Staupitz en neemt hij diens vakken: de uitlegging van het Oude en Nieuwe Testament, over. Dit professoraat noopt hem tot noeste studie van de Schrift en uit haar deed God hem het licht opgaan. Bij de voorbereiding van een college over Romeinen 1:17 wordt hij opnieuw gedwongen tot bezinning over de betekenis van 'de gerechtigheid Gods' die volgens Romeinen 1:17 „in het evangelie geopenbaard wordt”. Onder 'de gerechtigheid Gods' had Luther tot dusver verstaan — geheel in overeenstemming met de opvattingen van de heersende theologie — die rechtvaardigheid Gods, die ieder mens loon geeft naar werken: de zondaar toorn en straf. Dat maakte hem wanhopig. Dat — zo vertelt hij aan het eind van zijn leven — die straffende gerechtigheid Gods in de wet der tien geboden openbaar was, was al erg genoeg. Maar dat ook het evangelie een openbaring zijn zou van Gods toorn leek hem onverdragelijk: „Ik haatte die God”. Toen ging hem opeens het licht op: 'gerechtigheid Gods' moest hier wel betekenen de gerechtigheid die God de zondaar, die in Hem gelooft, schenkt. „Ik had het gevoel alsof ik wedergeboren was en door open poorten het paradijs was binnengegaan.” Deze winst voor zijn geloof is in het latere leven van Luther nooit meer verloren gegaan. De rechtvaardiging van de zondaar, zijn vrijspraak in het gericht van God, werd en bleef de hoeksteen van zijn prediking en het hart van de leer van de reformatie.

Het is intussen de vraag of Luther's exegese van Rom. 1:17 met name van het begrip 'de gerechtigheid Gods' exact is. Paulus spreekt hier m.i. niet zo zeer over de gerechtigheid van Christus, die God aan de gelovige toerekent als over de trouw van God, die doet wat Hij zegt en die volbrengt wat Hij belooft, en wel aan allen, die uit het geloof zijn of die tot het geloof worden gebracht. Toch gaat het niet op te zeggen, gelijk wel geschied is, dat de reformatie gefundeerd is op een exegetisch misverstand.

Immers Luthers exegese van 'de gerechtigheid Gods' in Romeinen 1:17 verloor hem terecht van de valse dwangvoorstelling dat hier sprake zou zijn van een openbaring van toorn. Naast deze winst voor het negatieve behelst Luthers exegese positief een door en door Schriftuurlijke gedachte, dat God nl. de schuldige zondaar de gerechtigheid van Christus toerekent. En dat had op zijn beurt alles te maken met de gerechtigheid waarvan Paulus in Romeinen 1:17 spreekt: dat God de gerechtigheid van Christus toerekent aan de gelovigen is te danken aan Gods gerechtigheid in de zin van de trouw aan zijn heilsbeloften.

Door voortgaande studie van de Schrift kwam Luther hoe langer hoe meer, zij het niet zonder innerlijke spanningen, vrij te staan tegenover de overgeleverde kerkleer, de traditionele theologie en de ganbare wijsbegeerte.

Het jaar 1517 breekt aan.

De aflaathandel bloeit.

En hij bracht Luther opnieuw tot nadenken over de betekenis van de genade Gods. Het resultaat van deze bezinning komt op de 31 oktober 1517 in de beperkte publiciteit van de akademie. De publicatie van dergelijke stellingen behoorde tot de destijdsse gewoonten van de hogeschool. Luther nodigde de theologen uit tegen deze stellingen hun bedenkingen in te brengen in een openbaar dispuut, terwijl hijzelf de verdediging op zich nam. Dat doel heeft Luther niet bereikt: er meldde zich niemand voor een openbaar debat. Blijkbaar rook men gevaar: hier lag stof voor een conflict met de paaselijke aflaatcommissaris Tetzl en ook met de kerkelijke overheden.

Die vrees is begrijpelijk, als men van de inhoud van die stellingen kennis neemt. We noemen er enkele:

G. Visee - Kampen

1. „Als onze Heer en Meester Christus zegt: „Doet boete enz.” bedoelt hij dat het gehele leven der gelovigen boete moet zijn”

Het is duidelijk dat Luther zich hier keert tegen de praktijk van de biecht. De biechteling deed nl. af en toe boete, en wel wanneer hij zijn zonde aan de priester beleed en zich verootmoedigde en de hem opgelegde boetedoeningen volbracht. Immers uit deze drie elementen bestond het sacrament der boete: de confessio oris (het belijden van de zonde met de mond); de contritio cordis (de verslagenheid van het hart), en de satisfactio operis (het volbrengen van de opgelegde boetedoening). Had men zo 'boete gedaan' voor de zonden, dan was men er voorlopig af: tot de volgende keer. Daartegenover stelt Luther dat de Heer niet de eis stelde zo af en toe 'boete te doen', maar dat Hij in de eis der bekering de eis tot een dagelijks aflaten van de zonde en een dagelijks opstaan tot een nieuw leven aan de zijnen op het hart bond.

2. Dat woord 'boete' kan niet uitsluitend verstaan worden van de sakramentele boete, d.i. van de biecht en de boetedoening, die geschieden door het ambt van de priesters —

3. Doch daaronder wordt ook niet uitsluitend de innerlijke boetvaardigheid verstaan, die zonder enige betekenis is, wanneer zij niet naar buiten zich vertoont in allerlei afsterfing van de zonde. —

Tegen de onder het volk levende gedachte dat de paus (de sleutelbewaarder van Christus!) macht zou hebben zonden te vergeven en van straffen van God te ontstaan — denk aan de aflaathandel — schrijft Luther:

5. De paus wil en kan geen straffen kwijtschelden dan alleen die welke hij volgens zijn eigen beslissing of naar de bepalingen van de Canones (= het r.k. kerkelijk wetboek, G.V.) heeft opgelegd.

Men lette hierop: „De paus wil en kan. Luther gaat er van uit dat de aflaatcommissaris Tetzl door kwijtschelding van Gods straffen te beloven in strijd handelde met de pauselijke wil.

Meesterlijk is Luthers ironie in stelling 11. Het onkruid dat de door de kerk opgelegde straffen veranderd zouden zijn in de pijn van het vagevuur is uitgestrooid terwijl de bisschoppen sliepen.

Door en door evangelisch is stelling 36. Iedere waarlijk berouw hebbende christen heeft vergeving van zonde en schuld zonder aflaatbrief.

We komen tot de vier laatste stellingen.

92. Weg dan met alle profeten, die aan het volk van Christus prediken: Vrede: Vrede! en het is geen vrede.

93. Goed moet het echter die profeten gaan, die aan het volk van Christus prediken: Kruis! Kruis! en het is geen kruis.

94. Vermanen moet men de christenen, dat zij zich beijveren hun Hoofd Christus te volgen door kruis, helen dood heen,

95. En dat zij geloven mogen, dat zij eerder door vele verdrukkingen heen ten hemel zul-

len gaan dan door de gerustheid des vredes.

Tenslotte de kostelijke stelling 62. „De ware schat der kerk is het allerheiligst evangelie van de heerlijkheid en de genade Gods.

Deze 62e stelling is misschien de kernachtigste in het geheel. Zij houdt ook verband met de aflaathandel en de biechtpraktijk van de roomse kerk. Immers deze rechtvaardigde haar zogezegde bevoegdheid (tijdelijke) straffen op de zonden kwijt te schelden met de leer dat zij beschikte over de schat, die de heiligen door hun goede werken hadden verzameld en opgelegd. Daartegenover poneert Luther: „De ware schat der kerk (bestaat niet uit wat de heiligen verdienden, maar) is het allerheiligst evangelie (niet van de heerlijkheid en de goede werken van mensen, doch) van de heerlijkheid en de genade van God”.

„Voortgeleid als een 'paard met oogkleppen voor”

De uitwerking van de publicatie van deze 95 stellingen had Luther niet voorzien. Wat hij beoogde was een academisch debat. Dat hij slechts het studierend publiek zocht blijkt reeds uit het feit dat hij deze stellingen niet publiceerde in de volkstaal, het Duits, doch in de taal der geleerden, het Latijn. Doch de geleerde wereld nam de uitdaging niet aan. Waarschijnlijk uit vrees voor een conflict met de machtige aflaatcommissaris Tetzl en beducht voor eigen positie binnen de destijds gevestigde orde, het 'establishment', deed zij er het zwijgen toe. Maar machtig was de uitwerking onder de gelovigen, de gemeente onder de pauselijke hiërarchie.

Dat laatste is een opvallende zaak. Op de vierde september, dus nauwelijks twee maanden voor de publicatie van de 95 wereldberoemd geworden stellingen, had Luther 97 stellingen openbaar gemaakt, die in scherpte voor die van de 31e oktober niet onderdeden. Luthers verwachtingen omtrent de uitwerking van de 97 waren hoog gespannen. Hij zond ze ook aan vrienden te Erfurt met de bereidverklaring ze ook daar te verdedigen. Luther meende dat deze stellingen het effect van een schok zouden hebben. In deze stellingen keerde hij zich namelijk op zeer scherpe wijze tegen de gangbare theologie, die geheel afhankelijk was van de wijsbegeerte van Aristoteles. Luther werpt de Aristoteles vererende theologen de handschoen toe met de uitdagende stellingen 21 en 22: „Het is een dwaling te zeggen, dat men zonder Aristoteles geen theoloog kan zijn. Veeleer wordt men geen theoloog tenzij men het wordt zonder Aristoteles”. Zulk een stelling was, waar ze doel trof, de doodsteek voor het huwelijk dat de christelijke theologie sinds de dagen van Thomas van Aquino gesloten had met de heidense wijsbegeerte van Aristoteles.

Onder deze 97 thesen zijn er die vandaag nog niets van hun aktualiteit hebben ingeboet. 20, 23 en 24: „Geen enkele syllogistische vorm is van kracht in goddelijke zaken. Indien een syllogistische vorm van kracht is in goddelijke zaken, dan zal het artikel van de Drieëenheid worden geweten inplaats van gelóófd.” Stellingen, die van betekenis zijn ook tegenover tot in onze tijd verdedigde meningen van gereformeerden, dat hetgeen logisch door wettige conclusie uit de Schriften kan worden afgeleid, hetzelfde gezag heeft als de rechtstreekse mededelingen van de Heilige Schrift.

Hoe scherp Luther in deze stellingen ook positie koos tegen de scholastieke theologie, ze raakten spoedig in het vergeetboek. Geheel anders echter de 95 stellingen van de 31e oktober. De oorzaak is niet ver te zoeken. Al waren er in de 97 stellingen duidelijke raakpunten met het geloof der gemeente, ze waren van theologisch vakwetenschappelijke aard en gingen uit de aard der zaak voorbij aan hen, die buiten het theologisch bedrijf stonden. Dat was met de 95 stellingen anders: ze waren naar vorm en inhoud van pastorale aard; in deze thesen streed Luther als een herder voor het heil van de schapen, die de Goede Herder ook aan zijn zorgen had toevertrouwd. Ze spraken niet de taal van de vakwetenschappelijke theologie, al waren

ze in het latijn opgesteld, maar ze spraken de schriftmatige omgangstaal van de gelovigen. Luther zocht de geleerde wereld, maar kwam bij de vergadering der gelovigen terecht. Onopzettelijk. „God heeft mij toen voortgeleid als een paard met oogkleppen voor.” En een vriend van Luther zei: „Het was of de engelen de boodschap naar alle landen droegen.”

Studenten, in alle tijden minder door de machten van traditie en gevestigde orde gebonden, vertaalden Luthers stellingen in het Duits, boekdrukkers brachten ze van de pers en het duurde niet lang of als een lopend vuur vond het werk van de Wittenberger monnik zijn weg in alle Duitse landen en ver daarbuiten. De brand begon. En blussen was er niet meer bij. Het rad der historie was niet meer terug te draaien.

Men houdt gewoonlijk deze 31e oktober 1517 voor het begin van de kerkhervorming. In Duitsland vierde men op deze datum jaarlijks het Reformationsfest. Prof. Kooiman zegt dat Luther zelf die dag als het begin der kerkhervorming heeft beschouwd en hij grondt deze mening op het feit dat de reformator tien jaar later in zijn gezin deze datum feestelijk herdacht als de dag die de Here en niet hij gemaakt had. Het wil mij echter voorkomen dat deze mening aanvechtbaar is. Niemand zal de betekenis van de publicatie van de 95 stellingen willen ontkennen. Luther kon thans niet meer terug. De strijd om het evangelie was binnen de Roomse kerk in een beslissend eindstadium gekomen. Maar de beslissing viel eerst op de 10e december 1520. Het bleef vooralsnog een strijd binnen 'de heilige Roomse kerk'.

Dat blijkt ook uit Luthers correspondentie met Rome. In mei 1518 schreef hij een onderdanige brief aan de paus en voegde aan deze brief zijn 'Resolutiones' toe, een geschrift, waarin hij zijn 95 stellingen rechtvaardigde. Voor het punt in kwestie is het van belang dat Luther in deze Resolutiones schreef dat het tot een hervorming van de kerk komen moest en dat deze hervorming niet een zaak was van de paus, noch van een concilie, maar van de gehele christenheid. Wie schrijft dat het tot een reformatie van de kerk komen moet, heeft daarmee stilzwijgend vastgesteld dat zij nog niet gekomen is. In diezelfde tijd eiste een pauselijk gezant, kardinaal Cajetan, dat Luther zijn stellingen onvoorwaardelijk zou herroepen. Tegen die eis tekende Luther bij Leo X appél aan: „a sanctissimo Domino Leone male informato ad melius informandum”. Luther beriep zich van de allerheiligste heer Leo, die slecht geïnformeerd was op de paus, die hij thans beter zou inlichten. Niets was er nog van een breuk met Rome. Die kwam eerst later.

**Derde periode: Van 31 oktober 1517
tot 10 december 1520**

Naar de breuk met Rome

De tijd van 31 oktober 1517 tot 10 december 1520 was voor Luther een periode van toenemende spanningen en verheviging van de strijd. In deze periode van zijn leven vallen drie van zijn belangrijkste geschriften:

1. „Aan zijne majesteit de keizer en de christelijke adel van het Duitse volk.” De hoofdmomenten van dit geschrift zijn de door en door reformatorische bestrijding van de gedachte dat de macht van de geestelijkheid hoger zou staan dan die van de burgerlijke overheid. Voorts bestreed Luther de stelling dat alleen de paus de Heilige Schrift onfeilbaar zou kunnen uitleggen: een reformatorisch pleidooi voor de vrijheid van de exegete. Ook keerde hij zich tegen de gedachte, dat slechts de paus een concilie zou kunnen samenroepen: een schriftuurlijk pleidooi voor de vrijheid van de gemeente. Heel wat meer komt er aan de orde: een verbod van bedevaarten, het bedelen van monniken, de beperking van de kerkelijke feestdagen.

2. Een tweede geschrift van zijn hand was: „Over de Babylonische gevangenschap der kerk.” In dit geschrift verwerpt Luther vier van de zeven sacramenten van de Roomse kerk om er drie over te houden: de doop, de eucharistie en de biecht. Strikt genomen is volgens hem ook de biecht geen sacrament wijl het teken ontbreekt.

3. Het derde reformatorische geschrift was: „Van de vrijheid van een christen mens.” Het zou in dit verband te ver voeren

dit geschrift te beoordelen. Luther's idee van de vrijheid is niet onbedenklijk. Zij is niet slechts de christelijke vrijheid van de Mozaïsche wet en des te meer van de joodse interpretatie van deze wet, ze is vrijheid van elke heerschappij. Gelukkig werd deze vrijheidsidee getemperd omdat ze afhing van Gods genade en gebonden aan het Woord Gods. Zo werd Luther bewaard voor geestdrijverij.

Aan andere belangrijke gebeurtenissen in deze periode gaan we stilzwijgend voorbij: aan de disputatie met dr Johann Eck te Leipzig in 1519.

Exsurge Domine ...

Na de disputatie van Leipzig was Johann Eck naar Rome gereisd en daar had hij de paus bewogen Luther te excommuniceren. Door deze ban werd hij niet slechts buiten de heilige Roomse kerk, maar op pauselijk standpunt buiten de heilige, algemene christelijke kerk gesloten. Deze ban werd vastgelegd in een pauselijke bulla, die naar de aanvangswoorden bekend staat als de bul 'Exsurge Domine...'. Het begin verraadt een geestelijke opgewondenheid, die voor de kerkelijke rechters niet pleit. Het slechte besluit is verpakt in quasi-psalmodische en quasi-prophetische taal:

„Rijs op, Here en twist uw twistzaak: uw wijngaard (!) wil een zwijn uit het woud verwoesten en een uitzonderlijke wilde ever wil hem afweiden; rijs op, Petrus... rijs op Paulus... want een nieuwe Porphyrius staat op, die zich niet ontziet de heilige Pausen te bijten en te lasteren.”

De termen herinneren aan psalm 80: „Waarom hebt Gij de muren rondom uw wijnstok verbroken, zodat ieder, die aan hem voorbijgaat, er van plukt, het everzwijn uit het woud hem afvreet en wat op het veld zich roert, hem afweidt?” De Here zelf en de apostelen Petrus en Paulus worden aangespoord uit hun slaap te ontwaken en de bedrukte pausen te hulp te komen. In deze bul werden Luther 41 ketterijen te laste gelegd. Hij kreeg 60 dagen bedenkzeit, gerekend van de dag af waarop de bul in Duitsland zou zijn aangeplakt. Zouden hij en zijn aanhangers hun dwalingen niet herroepen, dan zou de excommunicatie van kracht worden...

Een pauselijke nuntius, Karl von Miltiz, deed pogingen tot een vergelijk te komen. Luther wilde zijn goede wil tonen en zond in oktober 1520 — de pauselijke bul was op 16 juni gedateerd — zijn geschrift 'Van de vrijheid van een christenmens' met een begeleidende brief naar Rome. Het was als alle brieven aan de paus een nederig en eerbiedig stuk, waarin hij de paus tekende als een schaap onder de wolven in het allergruwelijkste Roomse Sodom en Gomorra, als een

Daniël in de leeuwenkuil. Maar van berouw en enige neiging tot het herroepen van dwalingen was niets te bespeuren. Geen wonder dat de pogingen van Von Miltiz op niets uitliepen.

Integendeel: de tegenstellingen verscherpten zich toen Johann Eck de bul publiceerde en Luther haar in een reeks polemische geschriften weerlegde: „Van de nieuwe bullen en leugens van Eck”; „Tegen de vervloekte bul van de antichrist”. Een derde geschrift: „Handhaving van al de artikelen, die door de jongste bul van Leo X werden veroordeeld.” Men merkt dat de toon scherper wordt: in Leo X ziet Luther de krachten werken van de antichrist.

De tiende december

Op de tiende december zou de termijn in de bul genoemd, aflopen en Luther's excommunicatie een feit zijn. Dat hij voor het pauselijk geweld zou capituleren en de dwalingen waarvan hij beschuldigd werd, zou herroepen, was niet te verwachten. Maar in welke vorm hij een weigering zou publiek maken?

De tiende december bracht het antwoord. Op de morgen van die dag was door een jonge vriend van Luther, Philippus Melancton, de volgende oproep aangeplakt:

„Ieder die door liefde voor de evangelische waarheid bezielde is, wordt uitgenodigd om negen uur buiten de stadsmuur bij de kruiskerk te komen, waar volgens oud, apostolisch gebruik, de goddeloze boeken der pauselijke instellingen en der scholastieke theologie zullen worden verbrand; want zo ver is de brutaliteit van de vijanden van het evangelie gekomen, dat ze de vrome en evangelische boeken van Luther verbrand hebben. Welaan dan, gelovige studerende jeugd, komt tezamen om dit Gode welgevallige schouwspel te zien; misschien is het thans de tijd, waarin de antichrist openbaar zal worden.”

De verbranding van de boeken van de pauselijke instellingen bedoelde óók een antwoord te zijn op wat men in Leuven, Mainz, Keulen en andere steden had gedaan; daar had men na de publicatie van de bul van Luther's excommunicatie de boeken van Luther verbrand. En voor het verbranden van de pauselijke Schriften beriep men zich op het apostolisch voorbeeld. Melancton en Luther hebben hier wel gedacht aan Handelingen 19:19, aan de verbranding van de toverboeken door de pas tot Christus bekeerden in Efeze. Die verbranding betekende de afzwerping van en de breuk met een zondig verleden.

(Vervolg op pag. 275 - 2e kolom)

LUTHER

*Daarbuiten roept de laatste vogelkreet
En stort verloren in den breeden nacht.
Hij ziet niet op, die zich gebannen weet
In God en roereeloos Zijn Komen wacht.*

*Hij denkt: Wie die Gods diepste diepten meet?
Denken wordt macht die plotseling feller macht
Worstlend omgrijpt, roofzuchtig, hecht en heet.
De witte kaarsen branden groot en zacht.*

*Eeuwigheid wéégt op hem. Hij zwijkt. Herkent.
In hem brandt God: een steile ondoofbre gloed.
Langs 't open raamvlak trekken sterren voort.*

*Hij huivert. Buigt zich over 't perkament,
De oogen strak, luistert in zich en hoort
Het zware ruischen van der woorden bloed.*

Jan H. Eekhout

Uit liefde voor de waarheid en ijver om haar aan het licht te brengen zal over het onderstaande gedebatteerd worden te Wittenberg, onder voorzitterschap van de eerw. pater Martinus Luther, doctor in de letteren en de heilige godgeleerdheid, alsmede daarin gewoon hoogleraar alhier. Hij verzoekt daarom degenen, die niet aanwezig kunnen zijn om mondeling met ons van gedachten te wisselen, het in hun afwezigheid schriftelijk te doen. In de naam van onze Heer Jezus Christus, Amen.

1. Onze Heer en meester Jezus Christus heeft, toen hij zeide: „Bekeert u, enz.“, bedoeld, dat het hele leven van de gelovigen een bekeering-en-boetedoening moet zijn.
2. Dit woord kan niet opgevat worden als betrekking hebbend op de sacramentele boetedoening (dat is de biecht en de satisfactie, die door de priesters ambtshalve worden bediend).
3. Toch bedoelt Hij niet alleen de innerlijke, welnee, innerlijke boetedoening is geen boetedoening, als ze naar buiten niet allerlei kastijding van het vlees uitwerkt.
4. De boete duurt dan ook, zolang het zelfverwijt duurt (dat is de ware innerlijke boetedoening), te weten tot op de drempel van het koninkrijk der hemelen.
5. De paus wil en kan geen enkele boete kwijtschelden, behalve die hij ingevolge zijn eigen oordeel of ingevolge de regels van het kerkelijk recht heeft opgelegd.
6. De paus kan geen enkele schuld vergeven tenzij door te verklaren en te verzekeren, dat ze door God vergeven is, of het moest zijn, dat hij vergeeft in gevallen, die tot zijn bevoegdheid behoren; als dit over 't hoofd gezien werd, zou de schuld zonder meer blijven.
7. Aan niemand vergeeft God zomaar de schuld, zonder dat Hij hem tegelijkertijd, nederig in elk opzicht, onderwerpt aan zijn vertegenwoordiger, de priester.
8. De regels van het kerkelijk strafrecht gelden alleen voor de levenden en aan stervenden behoort op die grond niets te worden opgelegd.
9. Derhalve handelt de Heilige Geest billijk met ons door de paus, wanneer hij in zijn decreten gevallen van dood en nood altijd uitzondert.
10. Onwijs en kwalijk handelen die priesters, die stervenden binden aan kerkrechtelijke boetedoeningen tot in het louteringsvuur.
11. Dat vergiftig onkruid over kerkrechtelijke straf, die veranderd kan worden in straf van het louteringsvuur schijnt vrij zeker uitgezaaid te zijn, terwijl de bisschoppen slapen.
12. Vroeger werden straffen ingevolge het kerkelijk recht niet na, maar voor de absolutie opgelegd, als toetssteen van oprecht berouw.
13. Stervenden kwijten door de dood alles en voor de kerkelijke wetten zijn zij al gestorven, want rechtens hebben ze daar ontheffing van.
14. Is het met de geestkracht of de liefde van iemand, die sterven gaat, slecht gesteld, dan heeft dat onvermijdelijk geweldige vrees tengevolge, des te geweldiger naarmate geestkracht en liefde geringer zijn.
15. Deze vrees en ontzetting kan op zichzelf alleen al (om van de rest maar te zwijgen) de straf van een louteringsvuur betekenen, aangezien zij zeer na grenst aan de ontzetting der wanhoop.
16. Het komt mij voor, dat hel, louteringsvuur en hemel zich verhouden als wanhopen, de wanhoop nabij zijn en zich geborgen weten.
17. Even nodig als vermindering van hun vrees schijnt mij voor de zielen in het louteringsvuur vermeerdering van hun liefde.
18. Met geen redelijke noch schriftuurlijke argumenten lijkt 't mij bewezen, dat zij buiten staat zouden zijn een verdienstelijk werk te doen of hun liefde te vermeerderen.
19. Ook lijkt 't mij niet bewezen, dat zij zeker van hun zaligheid en zonder zorg zijn, tenminste niet allen, ook al zijn wij er volmaakt zeker van.
20. Derhalve verstaat de paus onder een volkomen kwijtschelding van alle straffen niet eenvoudigweg een kwijtschelding van alle, maar alleen een kwijtschelding van de door hemzelf opgelegde straffen.
21. Die aflaatpredikers dwalen dan ook, die zeggen, dat een mens door de pauselijke aflaten van alle straf verlost en gevrijwaard wordt.
22. Integendeel, hij scheldt de zielen in het louteringsvuur geen enkele straf kwijt, dan die zij in dit leven hadden moeten dragen volgens de regels van het kerkelijk recht.
23. Als er ooit aan iemand een kwijtschelding van alle straffen gegeven kan worden, is 't zeker, dat die alleen aan de allervolmaaksten, d.w.z. aan zeer weinigen gegeven wordt.
24. Daarom moet onvermijdelijk het merendeel van het mensdom het spoor bijster raken door de bovengenoemde royale wijze, waarop men zonder onderscheid vrijdom van straf belooft.
25. De macht, die de paus inzake het louteringsvuur heeft in het algemeen, heeft iedere willekeurige bisschop en pastoor in zijn bisdom en parochie in het bijzonder.
26. De paus doet er zeer goed aan, dat hij niet krachtens de sleutelmacht (die hij helemaal niet heeft), maar bij wijze van „accord“ vergiffenis schenkt aan de zielen.
27. Naar de mens prediken zij, die zeggen, dat, terstond als de munt in de geldkist klinkt, een ziel vrijuitvliegt.
28. Klinkende munt in een geldkist kan winstbejag en gierigheid vermeerderen, dat is zeker, maar de „accord“-verklaring der kerk staat ter beoordeling aan God alleen.
29. Wie weet, of alle zielen in het louteringsvuur wel vrijgekocht willen worden, zoals van de h. Severinus en Paschalis verteld wordt.

30. Niemand is zeker van de oprechtheid van zijn eigen berouw, laat staan van de volkomen vergeving, die er het gevolg van is.
31. Even zeldzaam als een waarachtig boeteling is iemand, die waarachtig aflaten koopt, dat wil zeggen: zeer zeldzaam.
32. Vervloekt in eeuwigheid, met hun leermeesters, zullen zij worden, die zich op grond van aflaatbrieven zeker achten van hun heil.
33. Men moet bijzonder oppassen met mensen, die zeggen, dat de genoemde pauselijke aflaatbrieven die onschatbare goddelijke gave zijn, waardoor de mens verzoend wordt met God.
34. Die aflaatgunsten hebben immers enkel betrekking op straffen in verband met de biechtsatisfactie, welke door mensen zijn vastgesteld.
35. Zij, die leren, dat voor het vrijkopen van zielen of biechtbrieven berouw niet nodig is, prediken geen Christendom.
36. Iedere willekeurige Christen, die waarlijk berouw toont, heeft volledige kwijtschelding van straf en schuld; die komt hem ook zonder aflaatbrieven toe.
37. Iedere willekeurige waarachtige Christen, hetzij levend, hetzij dood, heeft deel aan alle goede gaven van Christus en de kerk; die worden hem ook zonder aflaatbrieven gegeven door God.
38. Toch is de vergiffenis, die de paus uitdeelt, geenzins te versmaden, want zij is (zoals ik gezegd heb) een verklaring betreffende de goddelijke vergiffenis.

DEBAT TOT OPHELDERING OVER DE GELDIGHEID DER AFLATEN

39. Het is uiterst moeilijk, zelfs voor de allergeleerdste theologen, om tegelijkertijd de gulle verspreiding van de aflaatbrieven en de oprechtheid van het berouw te roemen voor het volk.
40. Oprecht berouw verlangt naar straf en houdt ervan; gul verspreide aflaten daarentegen ontheffen van straf en boezemen er een afkeer tegen in, dat komt tenminste voor.
41. Behoedzaam moeten de apostolische aflaten gepredikt worden, opdat het mensdom niet ten onrechte de indruk krijgt, dat zij de voorkeur verdienen boven andere goede werken der liefde.
42. Men moet de Christenen leren, dat het de bedoeling van de paus niet is het kopen van aflaatbrieven hoe dan ook op een lijn te stellen met de werken van barmhartigheid.
43. Men moet de Christenen leren, dat, wie geeft aan een arme of deelt met een behoeftige, beter doet, dan wanneer hij aflaatbrieven zou kopen,
44. aangezien door een werk der liefde de liefde toeneemt en de mens beter wordt, maar door aflaatbrieven wordt hij niet beter, alleen vrijer van straf.
45. Men moet de Christenen leren, dat wie een ellendige tegenkomt en zonder acht op hem te slaan geld uitgeeft voor aflaatbrieven, geen aanspraak verheft op de aflaat van de paus, maar wel op de verontwaardiging van God.
46. Men moet de Christenen leren, dat zij de plicht hebben, als ze niet overdadig goed bij kas zijn, het nodige voor hun gezin te bewaren en geenszins het aan aflaatbrieven te verspillen.
47. Men moet de Christenen leren, dat het kopen van aflaatbrieven vrij is en niet voorgeschreven.
48. Men moet de Christenen leren, dat de paus voor het geven van aflaten meer behoefte heeft en dus ook meer verlangt naar een devote voorbede, dan naar contante betaling.
49. Men moet de Christenen leren, dat de aflaten van de paus nuttig zijn, als zij er niet op vertrouwen; maar uiterst schadelijk als zij hun ontzag voor God erdoor kwijt raken.
50. Men moet de Christenen leren, dat de paus, als hij wist, hoe de aflaatpredikers het geld bij elkaar brengen, liever had, dat de basiliek van Sint Pieter in vlammen opging, dan dat ze gebouwd werd van het vel en het vlees en de botten van zijn schapen.
51. Men moet de Christenen leren, dat de paus, al moest (desnoods) de basiliek van Sint Pieter ervoor verkocht worden, van zijn geld behoort uit te delen en ook wel zou willen uitdelen aan de meeste mensen, wie nu de aflaatkramers het geld aftroggelen.
52. De hoop op heil door aflaatbrieven is zonder grond, ook al zou de vertegenwoordiger, ja de paus zelf, zijn ziel ervoor te pand geven.
53. Vijanden van Christus en van de paus zijn zij, die voor het houden van aflaatpredikaties bevelen, dat in andere kerken het woord Gods moet zwijgen als het graf.
54. Men doet Gods woord tekort, als in éénzelfde preek aan de aflaten evenveel of langer tijd wordt toegemeten dan daar aan.
55. Het moet de bedoeling van de paus zijn, dat, wanneer de aflaten (als zijnde het geringste) met één klok, met één processie en mis gevierd worden, het Evangelie (als zijnde het hoogste) met honderd klokken, met honderd processies, met honderd missen wordt gepredikt.

56. De schatten der kerk, waaruit de paus de aflaten verleent, worden te weinig genoemd en zijn te weinig bekend bij het Christenvolk.
57. Tijdelijke zijn het zeker niet, dat blijkt, want zo gemakkelijk strooien ze die niet uit, integendeel, veel kramers verzamelen ze alleen.
58. Het zijn ook niet de verdiensten van Christus en de heiligen, aanzien die zonder toedoen van de paus te allen tijde het heil bewerken van de inwendige mens en kruisiging, dood en hel van de uitwendige.
59. Sint Laurentius zeide, dat de armen der kerk de schatten der kerk zijn, maar hij drukte zich uit naar het spraakgebruik van zijn tijd.
60. Het is geen slag in de lucht, als wij beweren, dat de sleutels der kerk (door Christus' verdienste aan haar gegeven) die schat uitmaken.
61. Het is immers duidelijk, dat voor het vergeven van straffen en vergrijpen de enkele macht van de paus toereikend is.
62. De ware schat der kerk is het hoogheilig evangelie van de glorie en genade van God.
63. Deze staat echter op uiterst slechte voet met alle verdienste, want hij maakt van eersten laatsten.
64. De schat der aflaten daarentegen staat met alle verdienste op zeer goede voet, want hij maakt van laatsten eersten.
65. Dus zijn de schatten van het Evangelie netten, waarmee vroeger gevist werd naar mensen van vermogen.
66. De aflaatschatten zijn netten, waarmee heden ten dage gevist wordt naar het vermogen van mensen.
67. De aflaten, die de kramers aanprijzen als de grootste genadegaven, zijn inderdaad te beschouwen als de grootste, in zover het betreft de vermeerdering van hun inkomsten.
68. Toch zijn ze wezenlijk de kleinste vergeleken bij de genade van God en de gewijde liefde van het kruis.
69. Bisschoppen en pastoors zijn verplicht, de vertegenwoordigers in pauselijke aflaten met alle eerbied toe te laten.
70. Maar nog meer zijn zij verplicht, hun ogen de kost te geven en hun oren te luisteren te leggen, dat deze heren niet in plaats van de boodschap van de paus hun eigen luchtkastelen prediken.
71. Wie tegen de geldigheid van de apostolische aflaatbrieven zijn stem verheft, hij zij vervloekt en verdoemd.
72. Maar wie tegen de bandeloze begeerte en drieste taal van een aflaatkramer op zijn hoede is, die zij gezegend.
73. Zoals de paus terecht zijn banbliksem slingert over hen, die met allerlei kunstgrepen knoeien tot schade van de aflaathandel;
74. zo is hij van plan nog veel meer te fulmineren tegen degenen, die onder de dekmantel van de aflaathandel knoeien tot schade van de heilige liefde en de waarheid.
75. De mening, dat de pauselijke aflaten van die kracht zijn, dat ze een mens zouden kunnen loskopen, ook al had iemand, wat natuurlijk onmogelijk is, de moeder Gods geschonden, is krankzinnig.
76. Wij beweren daarentegen, dat de pauselijke aflaatbrieven zelfs de kleinste van de vergefelijke zonden niet kunnen opheffen, wat de toerekenbaarheid betreft.
77. Wat men zegt — dat zelfs Sint Petrus, als hij nog paus was, geen grotere genadegaven uit zou kunnen delen — is heiligschennis tegenover Sint Petrus en de paus.

van de Eerw. Pater Martinus Luther Doctor in de letteren en de H. Godgeleerdheid

78. Wij beweren daarentegen, dat en hij en iedere willekeurige paus grotere heeft, te weten het Evangelie, krachten, gaven van genezing, enz., zie 1 Kor. 12.
79. Te zeggen, dat het kruis, als kenteken in het pauselijk wapen opgericht, gelijkwaardig is aan het kruis van Christus, is heiligschennis.
80. De bisschoppen, de pastoors en de theologen, die toelaten, dat men zulke preken levert voor het volk, zullen zich te verantwoorden hebben.
81. Deze drieste aflaatprediking maakt het niet gemakkelijk, zelfs voor geleerde mannen, om de eerbied voor de paus vrij te houden van de lasterlijke aanvallen of althans van de scherpe vragen van de leken.
82. Als daar zijn: Waarom evacueert de paus het louteringsvuur niet om der wille van de hoogst heilige liefde en de uiterste nood der zielen, wat toch een heel rechtvaardige zaak zou zijn; als hij zielen zonder tal redt ter wille van het hoogst verderfelijke geld voor bouw van een basiliek, wat toch een heel onbelangrijke zaak is.
83. En: Waarom blijven de plechtige uitvaarten en de jaarlijkse dodenherdenkingen in stand, en waarom geeft hij de fondsen niet terug — of geeft gelegenheid, ze op te vragen — die daarvoor gesticht zijn, hoewel het toch niet juist is, voor verlostten te bidden?

Luther naar een copie van het middengedeelte der beeldengroep te Worms. 'Het Woord moet u laten staan'. Illustratie uit „Het boek Jona” door Marten Luther, vertaald en ingeleid door Drs K. Exalto. 160 pagina's. Prijs f 15,90. Buijten & Schipperheijn - Amsterdam

84. En: Wat is dat voor een nieuw soort vaderlijke liefde van God en van de paus: dat zij aan ongelovige en vijandige mensen om geld toestaan een gelovige ziel, die God liefheeft, vrij te kopen; en toch bevrijden zij haar niet om de nood van die vrome en beminde ziel zelf, gratis uit liefde?
85. En: Waarom worden kerkelijke strafbepalingen, die feitelijk al lang afgeschaft en krachtens gewoonterecht vervallen waren, nog heden ten dage voor geld afgekocht krachtens de aflaatsmachtigingen, als waren ze springlevend?
86. En: Waarom bouwt de paus, wiens vermogen vandaag de dag rijker is dan dat van de vermogendste rijkheid, een dergelijke basiliek voor Sint Pieter niet liever van zijn eigen geld, dan van 't geld van zijn arme gelovigen?
87. En: Wat vergeeft de paus en wat deelt hij uit aan hen, die door hun volmaakt berouw recht hebben op volmaakte vergeving en deelgenootschap?
88. En: Wat groter weldaad zou de kerk bewezen kunnen worden, dan dat de paus, zoals hij nu een enkele keer doet, honderd keer daags vergiffenis en dit deelgenootschap toekende aan alle gelovigen zonder onderscheid?
89. Als het de paus met zijn aflaten meer om het heil der zielen te doen is, dan om geld; waarom stelt hij dan oude aflaatbrieven buiten werking, terwijl die toch onverminderd van kracht zijn?
90. Deze allerpijnlijkste nauwkeurige aanklachten alleen met macht de kop in te drukken, en ze niet door het geven van rekenschap te ontzenuwen; dat is de kerk en de paus blootstellen aan de spot van hun vijanden en de Christenen ongelukkig maken.
91. Als dus de aflaten in de geest en volgens de bedoeling van de paus gepredikt werden, waren al die questies gemakkelijk op te lossen, ja, ze zouden er niet eens zijn.
92. Daarom: Weg met al die profeten, die tegen het volk van Christus zeggen: Vrede, vrede, en het is geen vrede.
93. Gezegend al die profeten, die tegen het volk van Christus zijn: Het kruis, het kruis en het is geen kruis.
94. Men moet de Christenen aansporen om Christus, hun hoofd, toegewijd te volgen in boetedoeningen, verstervingen en pijnigingen,
95. en om liever te vertrouwen, dat zij door veel verdrukkingen het hemelrijk zullen binnengaan, dan door een verdrag met garanties.

Zingt de Heere een nieuw lied!

*Hie kann nicht sein ein böser Mut
wo da singen Gesellen gut.*

Zo schreef Martin Luther over „Frau Musica”. En als u dit oudduitse kreupelrijm leest, herkent u de zin van het bekende rijmpje: „Daar is goed volk, waar klinkt een lied. Want boze mensen zingen niet”. Dat laatste is een vertaling naar Goethe's vriend Seume, die in 1804 over Die Gesänge schreef: „Wo mann singt, da lass dich ruhig nieder, Bösewichter haben keine Lieder”. En niet alleen Luther en Seume, niet alleen dichters waren deze mening toegedaan, maar ook de romanschrijver A. M. Cervantes legde deze wijsheid neer in zijn Don Quichote.

Goethe zag bovendien de wisselwerking van het lied, dat uit het blijde hart komt en dat wederkerig de zanger blij maakt: „Het lied, dat uit de keel dringt, is loon, dat rijkelijk belooft”. En onze broeder Guido Gezelle zong: „O lied/ o lied/ gij helpt de smert/ wanneer de rampen raken./ Gij kunt/ o lied/ de wonde in 't hert/ de wonde in 't hert vermaken!” (En denkt u dan bij dit laatste woord alstublieft aan „helen”?) Het is verleidelijk om nog veel meer te citeren. Maar we volstaan vandaag met Friedrich Hiller: „het huwelijk van rede en toon is het edelste huwelijk, dat ooit gesloten werd”, om ons arsenaal af te ronden met Augustinus: „bis orat qui cantat”, wie zingt bidt dubbel!

—o—

Zo zegt de Bijbel trouwens, voortdurend en met veel variaties:

Zingt de Heere een nieuw lied,
Ps. 96, 98, 149, Jes. 42
Ik zal U een nieuw lied zingen, Ps. 144
Ik zal mijn God psalmzingen, zo lang ik
nog ben, Ps. 104, 146
Zingt Hem een nieuw lied, speelt
schoon, Ps. 33
Een lofzang betaamt de oprechten,
Ps. 33.

Alle eeuwen door waren er mensen, die hun liefde tot de Heere moesten uitzingen, van Mozes' eerste psalm aan de Schelfzee af tot het nieuwe lied, dat Johannes op Patmos hoorde. En de Heere heeft dat telkens goed gevonden, aangemoedigd, zo niet opgedragen: „Schrijf dit lied op, opdat het tot een getuige zij” (Deut. 31). Hijzelf gaf de dichters een lied in de mond (Ps. 40). Hijzelf geeft de kunstenaars hun inspiratie (Ex. 31) en Hijzelf neigt zijn oor, als zij tot Hem zingen (ps. 116).

Waarom dit alles? Omdat de Heere zijn volk zegent met vrede en troost. Luther zei het zo:

Gott hat unser Herz und Mut fröhlich gemacht,
durch seinen lieben Sohn,
welke er für uns gegeben hat
zur Erlösung von Sünden, Tot und Teufel.

Wer solches mit Ernst glaubet,
der kanns nicht lassen,
er muss fröhlich und mit Lust davon
singen und sagen,
dass es andere auch hören
und herzukommen.

U moet daar toch even bij stilstaan, wilt u? Luther schreef dat niet in een jolige bui, een tikje ondoordacht, wat dichterlijk overdreven — maar hij schreef dat als de neerslag van zijn bijbelonderzoek, als de kern van de reformatie van zijn verziekte kerk! Deze schone uitspraak moogt u zien als het kort begrip van zijn kerkzang, zijnde het „nieuwe lied!”

—o—

Want hoe zat het met die kerk van zijn tijd? Die kerk had in haar prille jeugd dicht bij de woorden van haar Heer geleefd; had gestaan in de christelijke vrijheid, was verlost geweest van de priesterlijke hiërarchie. En die prille kerk had dan ook gezongen, in solozang, in wisselzang en in samenzang. We weten dat met zekerheid, zowel uit de Bijbel zelf als uit de geschiedenis. Uit de Bijbel weten we, dat de psalmen gezongen werden: de Heiland zelf zong het hallel, na het laatste avondmaal, volgens joods gebruik. Uit de Bijbel ook kennen wij de oudchristelijke hymne: „Ontwaakt gij die slaapt” uit Efeze 5, de opwekking om elkaar te troosten en te vermanen met lofzangen, psalmen en geestelijke liederen (Col. 3); wij kennen het lied over het mysterie van de godsvrucht uit 1 Tim. 3 en de lofzangen uit de Openbaring (5, 11, 15 en 19). Ze zijn alle vroeg gezongen en vele hebben het uitgehouden tot op de huidige dag. — Uit de geschiedschrijving weten we dat de christenen bij het opgaan der zon samenkwamen om hun Christus als een godheid te bezingen, zo schreef een Romeins stadhouder aan zijn keizer.

Maar aan die christelijke kerk was na enkele eeuwen het zwijgen opgelegd. De priesters, die zich alle eeuwen door als „geestelijke stand” tussen de gelovigen en hun Heer hebben opgesteld (met de beste bedoelingen maar met de slechtste uitkomst) namen de kerkzang van het volk over. Die konden dat beter, want die waren heiliger. Ze zongen hun latijnse zangen, later door Gregorius I gereguleerd, en maakten de kerk onmondig. En ware het niet de bewogen Ambrosius geweest, wiens hartstochtelijke zang tot binnen het officiële gregoriaans is doorgedrongen, dan was de kerkzang al meer dan 1000 jaar geleden tot zwijgen gebracht. Maar — Gode zij dank en lofzang — Ambrosius had een aantal populaire hymnen in coupletform nagelaten, die de gemeente voor inslapen hebben behoed. Kent u niet: „Grote God, wij loven U”? Zoudt u het willen missen? Steeds drongen de volkse zangen, zelfs in de middeleeuwen, door de gregoriaanse canon heen; steeds vond de gemeente een sluipteg via tropen en leisen naar boven. Zo mocht haar vrolijk zingen door wierooklucht en priesterwolken dringen. Dies wordt Gods heerschappij en macht door ons nog eeuwenlang geloofd met psalmgezang.

—o—

Hier komen we bij Luther. Het was hier, dat de grote verdienste van deze hervormer aanslaat bij Gods bewarende goedheid. Want Luther bevrijdde de muziek van de macht van de fysica en plaatste haar terug in het veld van de metafysica. Anders gezegd: hij ontdekte dat de muziek niet slechts weten-

schappelijk benaderd moet worden — maar dat zij ook profetie, bovennatuurlijk is. Het zingen is niet slechts een vakwetenschap (dat ook) maar het zingen is tevens het uitleven van onze diepste liefde, het belijden van verzwegen smart, het uitjubelen van onzegbare vreugde. De muziek, zei Luther, staat immers in dienst van Hem, die haar gegeven en geschapen heeft. Zij is dienaar van het Evangelie. „Waar de wet heerst is ongenoegen — maar waar het evangelie komt komt vreugde”, en vreugde moet uitgezongen worden. Wie zijn schuld beseft moet zwijgen of kermen. Maar wie Gods schuldvergevende liefde ervaart moet zingen van Gods vriendelijk aangezicht. De jubilus, de woordloze klinkerzang, die Augustinus zo roemde, is goed; maar het gezongen evangelie is beter, zei Luther. De muziek is geroepen om onmiddellijk de prediking te dienen. Omdat zij zo onovertreffbaar met het Woord Gods verbonden is, moet juist zij de weg banen voor dat Woord en het geloof wekken. „God heeft het evangelie verkondigd door muziek”, zei Luther, en doelde ongetwijfeld op de engelenzang (Lucas 2) en op Job 38.

In zijn eerste gezangenboekje (1524) schreef hij: „Opdat Gods Woord door de zang onder de mensen blijve”. „De muziek alleen”, zei hij elders, „kan wat overigens alleen de prediking kan doen: het gemoed rustig en vrolijk maken”. Van enkele melodieën zei Luther zelfs, dat ze door de Heilige Geest zelf moeten zijn gemaakt. Krasse taal? Ja. Maar wie de Schrift kent zwijgt hier toch liever op. „De zang is een Steigerung (een verhoging, verbreding en verdieping) van het gesproken woord”. „Want God heeft ons hart en gemoed vrolijk gemaakt door zijn lieve Zoon, die Hij voor ons gegeven heeft tot verlossing van zonden, dood en duivel. Wie dat serieus gelooft kan het niet laten, die moet daarvan vrolijk en met vreugde zingen en spreken”. „Maar wie daarvan niet wil zingen en spreken die bewijst, dat hij het niet gelooft en niet thuis hoort onder de genade — maar onder de wettische bedeling”.

—o—

Dat zijn allemaal schone woorden. Maar daar bleef het niet bij. Luther is gaan zoeken wat hij zijn broeders en zusters op de lippen kon leggen om de gemeente in mondige zang te doen jubelen. Luther begon met de Bijbel. Hij dichtte en componeerde tal van liederen, met name naar aanleiding van de psalmen en andere schriftplaatsen. Daarbij streefde hij niet — zoals vijftien jaar later Calvin en nog later talloze calvinisten — naar een woordelijke zo niet letterlijke berijming van de Schrift, maar naar een vrije weergave van de bijbelplaatsen. Zo moet u zijn psalmliederen verstaan, als daar zijn:

Ach Gott, vom Himmel sieh darein,
psalm 12
Es spricht der Unweisen Mund wohl,
psalm 14
Ein feste Burg ist unser Gott,
psalm 46
Es wollte uns Gott gnädig sein,
psalm 67
Wär Gott nicht mit uns diese Zeit,
psalm 124
Wohl dem, der in Gottes Furchte steht,
psalm 128, en
Aus tiefer Not schrei ich zu dir,
psalm 130.

Maar hij behield ook wat hij aan schoons in de gregoriaanse zang aantrof, zij het dat hij die in volkstaal en coupletform bracht:

Nun komm, der Heiden Heiland
(Veni Redemptor)
Christum wir sollen loben schön
(A solis ortis)
Komm, Gott Schöpfer (Veni Creator)
Komm, Gott Heiliger Geist
(Veni Sancte Spiritus)
Jesaja, dem Profeten, das geschah
(Sanctus)
Verleih uns Frieden gnädiglich
(Da pacem)
Herr Gott, dich loben wir
(Te deum laudamus)
Was fürchtest du Feind Herodes
(Hostis Herodes)
Der du bist drei in Einigkeit
(O Lux beata)
All Ehr und Lob soll Gottes sein
(Gloria).

Voor de kerkelijke feesten en voor de liturgische onderdelen gaf Luther nog vele andere liederen als:

Dies sind die heiligen zehn Gebot
(de 10 Geboden)
Mensch, willst du leben seliglich
(hetzelfde verkort)
Mit Fried und Freud
(het Nunc dimittis, na het avondmaal)
Christ ist erstanden (paaslied)
Jesus Christus, unser Heiland (idem)
Wir glauben all (de geloofsbelijdenis)
Vater unser im Himmelreich
(het Onze Vader)
Christ unser Herr zum Jordan kam
(dooplied)
Gelobet seist du, Jesus Christ
(kerstlied)
Gott sei gelobet (na het avondmaal).

Ook enkele gelegenheidsliederen dichtte Luther. Zijn „Ein neues Lied wir heben an” bezong de eerste martelaren te Brussel; het lied werd populair als de geneefse psalmen, en heeft vele martelaren gesterkt tot het einde. En ontroerend is zijn doodslid:

Mitten wir im Leben sind
mit dem Tod umfängen.
Wen suchen wir, der Hilfe tu,
dass wir Gnad erlangen?
Das bist du Herr, alleine.
Uns reuet unser Missetat,
die dich, Herr, erzürnet hat.
Heiliger Herre Gott,
Heiliger starke Gott,
Heiliger barmherziger Heiland,
du ewiger Gott,
lass uns nicht versinken in des bitteren
Todes Not.
Kyrieleison.

—o—

Het is al gezegd: vijftien jaar na Luthers eerste kerkboekje kwam Calvijn met zijn eerste proefstuk. Hij had tijdens zijn verbanning te Straatsburg kennis gemaakt met deze lutherse wijze van zingen: door de gehele gemeente, in coupletform, in de landstaal, in begrijpelijke zinnen. Pas in 1562 kwam de complete psalmberijming van Calvijs medewerkers klaar. Het staat nu wel vast, dat dit een voorlopig kerkboek betekende: de kerkelijke nieuwtestamentische lofzangen, die evenzeer door de Schrift zijn geboden, waren nog slechts minimaal in dit boekje aanwezig. Maar twee jaar later stierf Calvijn; een vrijwel onherstelbaar verlies voor de kerk van de laatste vier eeuwen: want de door Beza reeds berijmde liederen, in 1595

uitgegeven, brachten het niet tot kerkzang. Het ontbrak de calvinistische kerken aan zangers, aan dichters, aan profeten.

Calvijn was een geleerde, was een jurist.

Zijn smalle gezicht wees op zijn neiging tot het spirituele, het afgetrokkene. Zijn volgelingen hebben zich geworpen op de theologie, op de geloofsleer, op de zuivere belijde- is. En ze hebben het daar ver in gebracht.

Luthers ronde boerenkop wees op het praktische leven. Luther was een boerenjongen, die de Heere eenvoudig liefhad, desnoods zonder dat in wetenschappelijke termen te verdedigingen. Zijn volgelingen zijn meer de practiserende christenen geweest, die hebben gezongen en zingend beleden. En ze hebben het daar ver in gebracht. Misschien zijn ze wel — door de wisselwerking met de gereformeerden — voor veel dwalingen behoed. En omgekeerd hebben wij gereformeerden onzegbaar veel aan Luther te danken: onze gemeentezang, de coupletform, zelfs enkele kerkliederen.

Misschien ook kunnen wij onze kerkzang, tot lof van onze Heer, nog eens uitbreiden uit de bronnen van Luther: wisselzang, refreinzang, vrije kerkliederen, koorzang, meer instrumentale muziek. Dan begint ook onder ons het nieuwe lied voor de Heere.

(Vervolg van pag. 271)

De geboortedag van de kerkhervorming

De brandstapel

Buiten de Elsterpoort was op de morgen van de tiende december een brandstapel opgericht. Een grote schare bestaande uit professoren en studenten van de universiteit was opgekomen. Toen trad Luther naar voren. Hij legde eerst het kerkelijke wetboek, het zgn. Corpus iuris canonici, daarna de boeken van de scholastieke theologen op het hout. Toen de vlam erin gestoken was wierp Luther de banbul in het vuur met de woorden:

„Omdat gij de Heilige des Heren bedroefd hebt vertere u het eeuwige vuur.”

Die woorden herinneren aan wat de Here zegt in Ezechiël 13 : 22 tegen valse professoren:

„Omdat gij het hart van de rechtvaardige bedroefd hebt met leugen, terwijl Ik hem geen smart aandeed en gij de handen van de goddeloze gesterkt hebt, opdat hij zich niet van zijn boze weg zou bekeren en leven — daarom zult gij niet meer bedriegelijke dingen schouwen en waarzeggerij plegen; Ik zal mijn volk uit uw hand redden. En gij zult weten, dat Ik de HEERE ben.”

De betekenis van de Wittenbergse brandstapel

Na de 31e oktober 1517 kon Luther zeggen: „God heeft mij voortgeleid als een paard met de oogkleppen voor”. Na de 10e december 1520 had hij dat niet kunnen zeggen en hij heeft het niet gezegd. Alles wijst hier op een planmatig, opzettelijk optreden „met voorbedachten rade”.

Daar is in de eerste plaats de oproep aan de wittenbergse stadskerk: Luther zocht een publieke manifestatie, hij had een boodschap. In de tweede plaats heeft hij de mogelijke gevolgen van z'n stap wel overwogen en heel goed gezien dat het antwoord van de pauselijke stoel wel eens vervolging om het Woord Gods zou kunnen betekenen: „misschien is het thans de tijd, waarin de antichrist openbaar zal worden.” Dat hij, voordat hij aan het

bouwen van de toren begon, de kosten heeft overrekend, blijkt ook uit de toespraak die hij de volgende dag, dus op de 11e december, hield tot 400 studenten. Merkwaardigerwijs niet in de taal van de collegezaal maar in die van de kerk, niet in het latijn, maar in het duits: „Ook gij moet kiezen, en wel tussen de hel of het martelaarschap. Wanneer ge niet mede te velde trekt tegen het antichristelijk pausdom, zal de eeuwige verdoemenis u treffen — wanneer ge wel daartoe besluit, wacht u het martelaarschap.”

„Ook gij moet kiezen”. Dat betekent: Luther zelf heeft gekozen, de schepen achter zich verbrand. Het is van nu af: „Nulla pax cum Roma”, op geen enkele manier vrede met Rome.

En zo kan men stellen dat heel Luther's optreden vóór de Elsterpoort geprogrammeerd was en verliep volgens het protocol. Men heeft het gebeuren van de 10e december 1520 doorgaans getypeerd als de verbranding van de bul van Luther's excommunicatie. Doch dat is niet correct. De verbranding van de pauselijke bul was zelfs niet de hoofdzaak. Hier was heel wat meer dan de demonstratie van een 'held', dat hij de pauselijke ban 'aan z'n laars lapte.'

Immers eerst legde Luther op de brandstapel het Corpus iuris canonici, het pauselijke kerkelijk wetboek. Daarnaast de pauselijke Decoratiën, het kerkelijke besluitenboek.

Toen ging er de brand in.

Dáár ging het om: „Het Corpus iuris canonici moet de wereld uit!”

Indien Luther alleen maar de banbul in het vuur zou hebben geworpen, dan had hij slechts één enkel besluit van de pauselijke stoel hebben verworpen; door de verbranding van het Corpus iuris en de pauselijke besluitenboeken ontkende Luther de bevoegdheid van de paus om besluiten te nemen, die de gewetens der gelovigen binden. Zou hij slechts de bul in het vuur hebben geworpen, dan zou hij hebben uitgesproken dat Leo in één incidenteel geval de sleutelen des hemelrijks op verkeerde wijze had gebruikt. Doch nu hij het kerkelijk wetboek aan het vuur prijs gaf ontkende hij dat de paus de sleutelmacht zelf bezat. En de publieke demonstratie daarvan betekende een opwekking aan alle gelovigen de slavernij onder de pauselijke hiërarchie op te zeggen en terug te keren tot de vrijheid in Christus. Tot de vrijheid aller gelovigen en daarmee tot de vrijheid der gehele gemeente. De verbranding van het pauselijk banvonniss was daarvan de konsekwentie.

Zo sloeg op de 10e december 1570 voor de hele christelijke kerk het uur der vrijheid om terug te keren naar het evangelie. Want de verwerping van het gezag van de paus betekende niet de verwerping van alle gezag. Integendeel: de paus werd verworpen om aan het gezag van 'onze Heer en Meester Christus' (Stelling 1, 1517) doortocht te geven.

STAAT DAN IN DE VRIJHEID MET WELKE CHRISTUS ONS VRIJGEMAAKT HEEFT EN WORDT NIET OPNIEUW MET HET JUK DER DIENSTBAARHEID BEVANGEN.”

Geraadpleegde, aangehaalde en gebruikte literatuur:

- D. Martin** Luthers Ausführliche Erklärung der Epistel an die Galater. Berlin, 1856.
- August Bauer** Maarten Luter in zijn leven en ontwikkeling. In nederlandse vertaling van Dr J. Hartog, Utrecht, 1879.
- Joh. Heinr. Kurtz** Lehrbuch der Kirchengeschichte für studierende. Leipzig 1890. Band II.
- Dr F. L. Rutgers** Het kerkrecht in zoover het de kerk met het recht in verband brengt. Amsterdam. 1894.
- D. H. Th. Vollenhoven** Het Calvinisme en de reformatie van de wijsbegeerte. Amsterdam. MCMXXXIII.
- Dr W. J. Kooiman** Luther's kerklied in de Nederlanden. Amsterdam. 1943.
- Dr W. J. Kooiman** Maarten Luther. Doctor der Heilige Schrift. Reformator der kerk. 1948.
- Prof. dr J. N. Bakhuizen van den Brink** Protestantse pleidooien uit de zestiende eeuw I. Kampen. 1962.
- Dr C. van der Woude** Op de grens van reformatie en scholastiek. Kampen 1964. e.a.

LUTHER EN DE NEDERLANDEN

Op de eerste juli van het jaar 1523 vielen de eerste slachtoffers van de roomse inquisitie in de Nederlanden: Hendrik Voet en Johannes Esch, twee augustijner monniken, werden op de Grote Markt te Brussel verbrand.

De Geschiedenis der vrome martelaren verhaalt daarvan:

„Te Antwerpen in Brabant, was een Augustijner klooster, waar de monniken uit de geschriften en boeken van Luther de kennis der waarheid hadden verkregen, en die aan het volk onderwezen. Om die reden werden zij gevangen genomen en naar Vilvoorden gebracht, waar de Leuvense hoogleraars¹⁾ zich benaastigden en beijverden om deze monniken van de belijdenis des evangelies af te trekken, ja, dreigden zelfs hen te doden en te verbranden, wanneer zij de waarheid niet verloochenden en herriepen, die zij eens beleiden en geopenbaard hadden.

Door hun tyrannieke bedreigingen brachten zij het zo ver, dat zij allen afvallig werden, uitgezonderd drie, die volstandig aan hun belijdenis bleven vasthouden. Deze werden door Hoogstrate en sommige andere kettermeesters, die terecht meesters en hoofden van ketterij genoemd mogen worden, ondervraagd en wel vooreerst wat zij geloofden. Zij antwoordden daarop dat zij de twaalf artikelen des christelijken geloofs aannamen en vasthielden, en ook alles wat in de Evangelische en Bijbelse geschriften is vervat; dat zij ook in een christelijke kerk geloofden, maar niet zoals de kettermeesters dat deden.²⁾

Ten andere vroegen zij, of zij ook geloofden aan de instelling der kerkvergaderingen en aan de kerkvaders. Zij antwoordden, dat zij de artikelen geloofden, in zo ver die met de goddelijke Schriften overeenkwamen en er niet tegen waren.³⁾

Ten derde vroegen zij, of zij ook geloofden, dat diegenen zich aan dodelijke of verdoemelijke zonden schuldig maakten, die de instellingen van de Paus en van de kerkvaders overtraden. Zij antwoordden dat zij geloofden, dat de geboden van God zalig maakten en verdoemden en niet de menselijke instellingen.

Nadat de kettermeesters niet nalieten dan eens met zachtheid, dan weer met hardheid de goede christenen tot herroeping van hun gevoelens te bewegen⁴⁾, maar tevens zagen dat zij niet vorderden, besloten zij ten laatste zulke hardnekkige ketteren, zoals zij hen noemden, aan de wereldlijke rechters over te geven⁵⁾, zo als Christus aan Pilatus en de heidenen werd overgeleverd, om hen te doden. Vervolgens werden zij van Vilvoorden naar Brussel overgebracht en aldaar met alle voorzorg in de gevangenis bewaard. Niet lang daarna kwamen ook te Brussel de drogredenaars van Leuven, namelijk Hoogstrate, Egmond, Godtschalck, Lathomus, Ruardus en Pascha, een karmelieter monnik uit Mechelelen.”

Het geciteerde martelaarsboek verhaalt voorts hoe de uitvoering van het doodvonnis onder veel vertoon op de Brusselse Markt plaats vond. De opkomst van het volk van buiten de stad was gering daar alles in het geheim had plaats gehad. Maar de bedelmonniken trokken in plechtige optocht met vaandels en kruisen naar de Markt. De leraars der goddelijke Schrift — de destijds 'Schriftgeleerden' — en de abten, die de bisschoppen vertegenwoordigden stelden zich met hun waardigheidsteken en de staf in de hand op het schavot op. Daar werden de beide mannen, die in hun misgewaad naar het schavot geleid waren, 'ontwijd', d.w.z. de gewaden van hun priesterlijke waardigheid werden hun afgenomen, met een mesje werd op de plaats van het hoofd waar zij het

chrisma, de zalving hadden ontvangen, die zalving weggekrabd en zij werden tot op het hemd ontkleed.⁶⁾

Hoewel de Leuvense leraars hun, als zij hun 'ketterij' herriepen, vrijlating aanboden, bleven zij standvastig: „zij hebben zich laten folteren en van geen bevrijding willen weten, opdat zij aan een betere opstanding deel mochten hebben”. Hebr. 11 : 35. Dat geschiedde „in het rechthuis”. Daarna werden zij weer naar buiten gebracht, na geruime tijd van wachten aan de paal gebonden en terwijl het vuur werd ontstoken hebben ze met hun christelijke belijdenis God verheerlijkt en Hem geloofd in hun lied: Te Deum laudamus — Wij loven U, o God, wij prijzen Uwe Naam. Totdat hun stemmen door de rook en de gloed van het vuur werden verstikt. „Zo offerden zij de Heere hun leven op.”

„Dit geschiedde”, aldus het Martelaarsboek, op de eerste juli in het jaar 1523, terwijl zij de eersten waren, die om de gevoelens van Luther werden gedood.”

¹⁾ Of, zoals Luther deze Leuvense theologen noemde: „de sophisten”.

²⁾ In de mond van de roomse kettermeesters was de heilige, algemene christelijke kerk de pauselijke hiërarchie, de geestelijkheid, die als een onmisbare middelares optrad tussen God en het kerkvolk om via de sacramenten de genade uit te delen. Voor Voet en Van Esschen — over de preciese spelling van hun namen breken we ons hier en nu het hoofd niet — was deze heilige kerk de gemeente, de vergadering van ALLEN, die waarlijk geloven in Christus.

³⁾ Het is duidelijk dat de reformatie scherp het verschil gezien heeft, en dat van het begin af, tussen het Woord Gods van de Heilige Schrift aan de ene en uitspraken van kerkelijke samenkomsten anderzijds. Deze eerste bloedgetuigen van de reformatie verklaarden alles aan te nemen wat in de Evangelische en Bijbelse geschriften is vervat, doch dat zij de artikelen van de kerk slechts geloofden IN ZO VER deze met de goddelijke Schriften overeenkwamen en er niet tegen waren. Het 'Sola Scriptura', de Schrift alléén en de enige regel des geloofs stond de reformatie van het begin af in het hart geschreven.

⁴⁾ Luther zong er van in 'Ein neues Lied...': „Zij zongen zoet, zij zongen zuur, de mannen stonden als een muur.”

⁵⁾ Dat was zo de gewoonte. Officieel heeft de roomse kerk niemand ter dood gebracht. „Ecclesia non sinit sanguinem” — „de kerk dorst niet naar bloed.” Intussen spraken de kerkelijke geloofsrechters het doodvonnis uit. Maar de uitvoering van dat vonnis lieten zij over aan de burgerlijke regering, de christelijke overheid. Die knapte het vuile werk op.

⁶⁾ Men leze in dit verband de prachtige versregels van Luther in 'Ein neues Lied...'. Toen deze mannen uit de orde van Augustinus werden geworpen werden ze eerst echt leden van de orde van Christus; toen hun priesterkleed en wijding ontnomen werden ontvingen zij het echte priesterschap met alle gelovigen, de roeping ZICHZELF de Here op te offeren.

Het bericht van de marteldood van deze beide Ordebroeders (Luther behoorde evenals Voet en Esch tot de augustijner orde) heeft Luther zeer diep geschokt, hem tot op de bodem van het hart bedroefd, maar hem ook vervuld met een grote geestelijke blijdschap in God en Christus.

Het blijkt uit een dubbele reactie.

*Dat is de grootste toorn van God,
als Hij het Woord wegneemt en
toelaat, dat de mensen het ver-
achten.*

Luther in zijn „Tischreden”

I. 'Ein neues Lied wir heben an.'

Aan de terechtstelling van deze twee augustijner kloosterbroeders danken wij het eerste gedicht van Luther. Het is bekend dat Luther later tal van kostelijke Geestelijke liederen heeft gedicht en dat hij door zijn talrijke gedichten de liederenschat van de kerk zeer heeft verrijkt, maar de stroom is gaan vloeien toen zijn hart door de marteldood van de twee bloedgetuigen van Christus zo was geschokt, dat zijn droefheid en blijdschap zich een weg baanden in de onvergetelijk schone poëzie van „Ein neues Lied...”. Het is misschien het schoonste lied dat de reformator van Wittenberg ooit heeft geschreven. Prof. W. J. Kooiman, die een proefschrift schreef over „Luthers kerklied in de Nederlanden” begint het eerste hoofdstuk met de woorden:

„Luther's dichtvuur is ontstoken aan een brandstapel „zu Brüssel in dem niederlandt”. De eerste juli 1523 werden op de Grote Markt van de hoofdstad van keizer Karel's erflanden de Augustijner monniken Hendrik Voet en Jan van der Esschen ter dood gebracht. Begin Augustus zond de hervormer zijn troostbrief aan de Christenen in Nederland, Brabant en Vlaanderen. In dezelfde dagen zong hij zijn eerste lied, dat tevens het eerste martelarenlied der protestantse kerk is:

Ein neues Lied wir heben an
das walte Gott unser Herre
zu singen was Gott hat getan
zu seinem Lob und Ehre
.....
.....”

Wij willen zingen een nieuw lied
ons geve God de Here
te zingen was Hij heeft gedaan
tot zijn lof en zijn ere
in Brussel, stad in Nederland...

en dan volgt het verhaal, het profetisch verhaal van de twee martelaars van Christus, door de sophisten van de universiteit van Leuven verbrand. Nadat 'de oude vijand', de duivel de beide mannen had laten gevangen nemen waren de theologen van Leuven overgekomen voor het geloofsonderzoek, en ze trachtten Johannes en Hendrik met hun sophisterijen, de spitsvondige drogredenen van hun theologie, te bewegen het evangelie te verloochenen. Nu eens met vriendelijke woorden, dan met dreigementen, maar het is tevergeefs, zij blijven standvastig:

Zij zongen zoet, zij zongen zuur,
de mannen stonden, als een muur.

En dan wordt 'de oude vijand' zo razend, dat hij de geloofsrechters zo ver brengt dat ze het doodvonnis uitspreken: de brandstapel. De kloosterkieren worden hun ontnomen, maar als zij uit de orde van Augustinus worden gesloten, treden zij in de orde van Christus. Men neemt hun de prachtige misgewaden af, de tekenen van hun priesterschap, maar wanneer zij deze duivelse vermomming afleggen worden ze juist echt priesters doordat zij zichzelf aan de Heer opofferen. Zo werd Abel opnieuw door Kaïn ter dood gebracht. Maar het bloed, bij deze broedermoord vergoten, zal blijven roepen en de as van deze mannen zal door de wind naar alle landen verstrooid worden.

„Hun as gloeit voort, en laat niet af,
maar stuift van land tot lande;
hier helpt geen kloof, geen kuil,
geen graf,
de vijand baart zij schande.

Zij, die bij 't leven door de moord
tot zwijgen zijn gedrongen,
zij spreken thans in ieder oord,
en door veel duizend tongen
wordt thans hun lof gezongen!"

En mogen de geloofsrechters na hun dood nog de leugen verspreid hebben dat deze getuigen van Christus zouden hebben herroepen, ook dat zal niet baten. Gods werk gaat door. Het is niet meer te stuiten. Het Woord van God is teruggekomen. En dan eindigt Luther zijn „Lied van den zwei Märtyrern Christi, van den Sophisten zu Löwen verbrannt" met de prachtige woorden uit het Hooglied: „De winter is voorbij, de regen is over, verdwenen. De bloemen worden gezien op het veld, de zangtijd is aangebroken, en 't gekir van de tortel wordt gehoord in ons land' (2 : 11, 12):

„Wir sollen danken Gott darin,
Sein Wort ist wieder gekommen,
der Sommer ist hart vor der Tür
der Winter ist vergangen.
Die zarten Blumen gehn herfür.
Der das hat angefangen
Der wirdes wohl vollenden."

Dat is:

Wij danken God bij deze moord
want weergekomen is Zijn Woord.
De zomer staat vlak voor de deur,
de winter overwonnen,
de bloemen krijgen kleur en geur;
Hij, die dit heeft begonnen
Hij zal het ook voleinden.

Dat er weer vervolging is om het Woord Gods, dat er weer martelaren vallen voor het evangelie van Christus is voor Luther een teken dat God in ontferming is teruggekeerd tot Zijn volk, een voorteken van het aanbreken van nieuwe tijden, een nieuwe lente en een naderende zomer en Hij is er ondanks schavot en brandstapel gerust op dat Hij, die dat goede werk begonnen heeft, het voltooiën zal.

Wie denkt hier niet aan de honderd en achtendertigste psalm? „De HERE zal het voor mij voleindigen. O, HERE, uw goedertierenheid is tot in eeuwigheid. Laat niet varen de werken uwer handen." Of aan dat heerlijke woord van de apostel: „Hiervan toch ben ik zeker, dat Hij, die in u een goed werk begonnen heeft, die ten einde toe zal voortzetten, tot de dag van Christus Jezus." Philippenzen 1 : 16.

II. De troostbrief aan de broeders in de Nederlanden

Een tweede reactie van Luther op de moord op de beide augustijner monniken te Brussel was een brief, die hij begin augustus aan de broeders in de Nederlanden zond. Dat was een zeer snelle reactie. Op de eerste juli 1523 waren Voet en Van Esschen te Brussel terechtgesteld. Bedenk men hoe gebrekkig in die tijd de communicatiemiddelen waren en hoe moeilijk de reis, dan moet men zich verbazen dat Luther reeds enige weken later in een ballade God voor de martelaarsdood van deze broeders verheerlijkte en bovendien in het begin van augustus een troostbrief schreef aan de broederschap in de Nederlanden.

De titel luidt:

AAN ALLE GELIEFDE BROEDERS IN CHRISTUS, DIE IN HOLLAND, BRABANT EN VLAANDEREN ZIJN, BE-NEVENS ALLE GELOVIGEN IN CHRISTUS, GENADE EN VREDE VAN GOD ONZE VADER EN ONZE HERE JEZUS CHRISTUS.

G. Visee - Kampen

De brief werd in september van dit jaar opnieuw uitgegeven in de reeks 'Stemmen uit Wittenberg' door De Gereformeerde Bibliotheek te Goudriaan (Z.-H.), Bundel IV, bl. 154. Uit die bundel nemen we deze brief over.

Lof en dank zij de Vader van alle barmhartigheid, die ons in deze tijd wederom laat zien Zijn wonderbaar licht, hetwelk dusverre wegens onze zonden verborgen is geweest en ons onderworpen heeft gelaten aan de schrikkelijke macht der duisternis, ons smadelijk heeft doen dwalen en de antichrist doen dienen. Nu is echter de tijd weer aangebroken, waarin wij de stem van de tortelduif horen en de bloemen ontluiken in ons land. (Hooglied II : 11).⁷⁾ Welk een vreugde, mijne geliefden, dat gij niet alleen een werkzaam aandeel in de zaak neemt, maar dat ge zelfs de voornaamsten zijt geworden, aan wie wij zulk geluk en vreugde beleven. U toch is het voor de gehele wereld gegeven niet alleen het evangelie te horen en Christus te kennen, maar ook de eersten te zijn, die om Christus' wil schande en schade, angst en nood, gevangenschap en gevaren doorstaat⁸⁾ en die nu zo vruchtbaar en sterk zijt geworden dat gij het met uw eigen bloed begoten en bezegeld hebt, daar bij u de beide edele kleinodiën van Christus, Hendrik en Johannes te Brussel hun leven veil gehad hebben, opdat Christus met Zijn Woord geprezen zou worden.

O, op welk een verachtelijke wijze zijn de twee zielen gedood geworden; maar hoe heerlijk en in eeuwige vreugde zullen zij wederkomen met Christus en recht doen aan degenen, door wie ze nu met onrecht bejegend zijn. Ach hoe weinig betekend het door de wereld geschandvlekt en gedood te worden voor degenen, die weten dat hun bloed kostbaar (Psalm IV : 13, LXXII : 14) en hun dood dierbaar is in Gods ogen, zoals de psalmisten zingen. (CXVI : 15).⁹⁾

Wat vermag de wereld tegen God? Welk een lust en vreugde hebben de engelen gehad aan deze twee zielen! Hoe gaarne zal het vuur geholpen hebben hen over te brengen van dit zondige leven tot het eeuwige leven, van deze smaad tot de eeuwige heerlijkheid. Geloofd zij God en in eeuwigheid geprezen dat wij het nu beleefd hebben echte heiligen en waarachtige martelaren te zien en te horen, terwijl wij dusverre zoveel valse heiligen verheerlijkt en aanbeden hebben. Wij hier in boven-Duitsland zijn tot nu nog niet waardig geweest Christus zulk een dierbaar en kostbaar offer te brengen, alhoewel vele uit onze gelederen niet buiten vervolging waren en nog zijn.

Daarom, mijn allergeliefden, weest getroost en vrolijk in Christus en laten wij dankbaar zijn voor de grote tekenen en wonderen welke Hij begonnen is onder ons te doen. Hij heeft ons een vers en nieuw voorbeeld van Zijn leven voor ogen gesteld.¹⁰⁾ Thans is het tijd dat het Rijk Gods opgericht wordt, niet in woorden, maar in kracht. Hier leert men wat gezegd is: zijt vrolijk in droefenis (Rom. XII : 12). Een kleine tijd (zegt Jesaja LIV : 7) zal Ik u verlaten, maar met eeuwige barmhartigheid wil Ik u opnemen. En in de XCIE psalm (vers 14) heet het: Ik ben met hem, spreekt God, in droefenis; Ik zal hem redden en hem verhogen, want hij heeft Mijn Naam erkend. — Aangezien we dan de tegenwoordige treurigheid zien en troostrijke beloften bezitten, zo laten we vernieuwen ons hart, goedsmoeds zijn en met vreugde ons voor den Heere laten doden. Hij heeft gezegd en Hij zal niet liegen: ook de haren op uw hoofd zijn geteld (Matth. X : 30). En hoewel de tegenstanders deze heiligen zullen uitmaken voor Hussieten, aanhangers van

Wicleff en voor Lutheranen, en roem zullen dragen op hun dood, ons zal dit niet verwonderen, maar veeleer sterken, want Christus' kruis moet belasterd worden. Doch onze Rechter is niet ver; die zal een ander oordeel uitspreken. Dit weten we, daarvan zijn we zeker.

Bidt voor ons, geliefde broeders en bidt voor elkander, opdat de een de ander de hand der trouw reikt en allen eensgezind vasthouden aan Christus, hun Hoofd, die u met genade moge versterken en u bereid doen zijn tot ere van Zijn heilige Naam. Hem zij prijs, lof en dank, bij u en bij alle schepselen, in eeuwigheid, amen.

⁷⁾ Het is dezelfde Schriftplaats waarmee Luther zijn ballade eindigde. Hoe diep moet bij hem de gedachte hebben geleefd dat door de terugkeer van het evangelie nieuwe tijden zouden aanbreken, een nieuwe zomer zijn konst aankondigde.

⁸⁾ Ook op deze plaats blijkt hoe Luther niet slechts zijn Bijbel kende, maar hoe hij ook de Schrift wist te gebruiken, hoe hij haar taal sprak. Deze woorden herinneren aan Paulus' woord aan de Philippenzen (1 : 29) „Want aan u is de genade verleend, voor Christus, niet alleen in Hem te geloven, maar ook voor Hem te lijden, in dezelfde strijd, die gij eens van mij hebt gezien en nu van mij hoort."

⁹⁾ Ook hier treft weer het prachtige Schriftgebruik. Luther haalt de Schrift niet maar op de klank af aan, maar met zakelijke precisie. De situatie van de Brusselse bloedgetuigen is dezelfde als van de verdrukten in Ps. 9, die in de twistzaak des Heren aan zijn kant in de strijd staan en voor zijn Naam vallen: „... Hij, die de bloedschuld wreekt, gedenkt hunner, het geroep der ellendigen vergeet Hij niet." (13) Niet anders is het met het citaat uit Psalm 72. Daar wordt van de Koning Christus, de Goël, de Losser van de verdrukten onder zijn volk gezegd: „Van druk en geweld zal Hij hun leven bevrijden, hun" — door hun en zijn vijanden vergoten — bloed zal kostbaar zijn in zijn oog", en dus zal Hij het wreken. (14) Niet anders spreekt Psalm 116 : 15 „Kostbaar is in de ogen des Heren de dood zijner gunstgenoten."

Het zou de moeite eens lonen dit Schriftgebruik eens te vergelijken met dat van de scholastieke theologie in haar 'bewijspiaatsen'. De wijze waarop Luther hier de Schrift aanhaalt en gebruikt is geen 'moord op het Woord', maar levend en krachtig, en tot concrete vertroosting van Gods volk.

¹⁰⁾ Het is de moeite waard op deze woorden van Luther te letten. Dat de beide martelaren in Brussel standvastig mochten zijn in het vasthouden aan 'de goede belijdenis', zoals de Here Jezus Christus voor zijn rechters (1 Timotheus 6 : 13) is voor Luther een duidelijk bewijs en voorbeeld, dat Jezus leeft.

Uit deze beide documenten, Luther's ballade op de dood van de eerste martelaren voor het evangelie in de tijd van de reformatie en de kostelijke troostbrief aan de gelovigen in Holland, Brabant en Vlaanderen blijkt, hoe diep de Brusselse moord zijn hart heeft geraakt en hoe bewogen hij met de broederschap in de Nederlanden heeft meegeleefd. Het heeft God behaagd de historie zo te leiden dat niet de duitse reformatie, maar de frans-zwitserse haar stempel op de nederlandse kerken heeft gedrukt. De nederlandse kerken werden gevoed door de geschriften niet van Luther, maar van Calvijn. Maar dat neemt niet weg dat wij, ook als kinderen van de nederlandse reformatie, in dankbaarheid zouden tekortschieten, indien we vergaten dat de stroom van het nieuwe leven, dat zich in de zestiende eeuw baan brak, niet is ontsprongen in Genève, maar in Wittenberg. Het begin van de reformatie was als de steen, die los raakte „zonder toedoen van mensenhanden". Daniël 2 : 34. God heeft die steen los gemaakt en in beweging gebracht. Dat deed de Here in Wittenberg. En de beslissende dag was de tiende december 1520. Thans vierhonderd en vijftig jaar geleden. Toen Luther de pauselijke banbul en het Corpus juris canonici, het kerkelijk wetboek, in het vuur wierp had ook voor de christelijke kerk in de Nederlanden het uur van de herstelde vrijheid in Christus geslagen.

De wereldhistorische betekenis van de 95 stellingen

Er is alle reden om de 10de december 1520 te rekenen als het begin van de kerkhervorming. Op DIE dag kwam niet maar Luther in het geweer, maar de faculteit van de Wittenberger universiteit. Op die dag liep de termijn af, waarbinnen Luther de tijd werd gegeven zich te „bekeren”. Zou hij dat niet doen dan zou de pauselijke banbul overgaan in kracht van gewijsde. Die banbul heet naar de eerste woorden „Exsurge Domine”. Sta op Here. De paus was op jacht. De curie had een stuk opgesteld, waarin Luther werd veroordeeld. De paus behoefde alleen maar het begin en het slot eraan toe te voegen.

Omdat de paus op jacht was luiden de eerste woorden dan zo „Sta op, o Heer, en neem zelf uw zaak ter hand. Een wild zwijn is in uw wijnberg ingebroken...”

De pausen uit die tijd waren geen vrome mensen, zoals ook nieuwe rooms-katholieke kerkhistorici toegeven.

Nu 450 jaar geleden ging heel de theologische faculteit, studenten en docenten, samen met Luther buiten de stad, door de Elsterpoort en verbrandde daar, zoals ad valvas bekend gemaakt was, de pauselijke decretalen en de boeken van de scholastici. Tegelijk werd de banbul verbrand onder de woorden van Luther „omdat gij de waarheid Gods hebt aangetast, moge God thans door dit vuur u aantasten”.

De breuk werd definitief.

Omdat deze gebeurtenis nu 450 jaar geleden is, is er alle reden om dit met nadruk te gedenken.

Ook om het in ootmoed te gedenken. In dezelfde ootmoed, waarmee Luther toen samen met zijn studenten psalm 130 heeft gezongen.

Dit alles wil niet zeggen dat de traditionele opvatting, die het begin van de kerkhervorming laat samenvallen met de 31ste oktober 1517, de dag, waarop Luther zijn 95 stellingen publiceerde, geen enkel recht zou hebben.

Integendeel.

Terecht spreekt Heinrich Bornkamm in zijn boek „Luthers Geistige Welt” van de wereldhistorische betekenis van de 95 stellingen, waaraan ik het opschrift boven dit artikel en een deel van de inhoud heb ontleend (een uitgave van C. Bertelsmann, Gütherlos).

Wie de 95 stellingen doorleest in dit nummer van ons blad ontdekt al snel dat er bij Luther geen enkele gedachte was om te breken met de roomse kerk.

Er staan heel wat stellingen in, die een reformatorisch christen niet graag voor zijn rekening zou nemen. Of zoals Bornkamm het zegt, er zijn veel artikelen, die ons Evangelische christenen merkwaardig voorkomen. Luther noemt de priester (!) een plaatsvervanger van God. En hij zegt: „wie tegen de waarheid van de apostolische aflat spreekt, die zij vervloekt en veroordeeld”.

En het kwam niet bij hem op om het gezag van de paus aan te tasten. Evenmin kwam het bij hem op b.v. het vagevuur te loochenen. Hij was in alle opzichten een „goed” rooms priester, die alleen maar tegen bepaalde uitwassen stelling nam.

Het feit dat op 5 maart 1518 Erasmus vanuit Leuven de stellingen toezond aan Sir Thomas More in Engeland, maakt wel duidelijk dat het op doordenkende mensen helemaal niet de indruk maakte dat Luther met deze stellingen dynamiet legde onder heel het systeem van de Romeinse kerk. Erasmus bleek immers later een fervent tegenstander van Luther te zijn, toen het ging om de vrije wil.

☆☆☆

We hebben honderden van zijn stellingen. Nog maar enkele weken voor de publicatie van de 95 stellingen had Luther stellingen gepubliceerd tegen de scholastieke theologie. Waarvan Luther heel wat verwachtte.

Maar niemand reageerde.

Voor zijn gevoel waren de stellingen tegen de scholastiek van veel meer betekenis dan zijn stellingen tegen de aflat.

Er moet dus een reden zijn, waarom de 95 stellingen veel meer opzien baarden dan de stellingen die hij daarvoor publiceerde.

Het is niet moeilijk om te ontdekken, waar-

in het verschil is gelegen. De scholastiek moge een heel belangrijke zaak zijn, maar het was toch voor alles een zaak van geleerden.

Dat is bij de 95 stellingen niet het geval.

De „leek” interesseert het niet veel of de wetenschappelijke regels van de theologie nu goed zijn of slecht. Daarmee heeft hij niet zo veel te maken.

En zeker in die tijd was de „leek” maar al te zeer geneigd om die regels over te laten aan de „geleerden”.

Maar de 95 stellingen, hoeveel rooms zuurdesem er ook nog inzit, gingen ten diepste over niet meer of minder dan de laatste vraag van het bestaan van ieder christen „is er enig middel, waardoor wij weer met God verzoend kunnen raken”.

De laatste grondvraag van het bestaan van een ieder, die weet dat hij een zondaar is.

Hoe komt het weer goed?

Hoe kunnen wij de straf ontgaan?

Hoe kunnen we wederom weer in genade aangenomen worden?

Een ieder die de Bijbel ernstig neemt, weet dat dit de vraag is, waarom het gaat in het mensenleven. Het antwoord op deze vraag dienen we in de eerste plaats te weten.

En als dan duidelijk gemaakt wordt dat we in de vergeving der zonden te maken hebben met een rechtvaardig en barmhartige God en dat de echte schat van de kerk is het Evangelie van Jezus Christus, dan gaan de zondaars luisteren. Dan wordt er echt antwoord gegeven op wat elk mens ten diepste nodig heeft.

Daarom konden de 95 stellingen de wereld in brand steken, al besefte Luther dat niet op dat moment. Zelf heeft hij later gezegd dat hij als een blinde van de ene stap naar de andere is gegaan.

☆☆☆

Als de bekering van een mens ergens begint, dan heeft dat ook verdere gevolgen.

Het verzet van de Roomse kerk tegen Luther's stellingen brachten hem ook tot nadenken over het gezag van de paus. Hoe was het mogelijk zo duidelijk tegen het Woord Gods in te gaan?

En toen hij las in de brief aan de Galaten dat Paulus zelfs Petrus openlijk durfde tegen te staan, toen was voor hem de „onfeilbaarheid” van de paus weg. En zijn ogen gingen steeds meer open voor de eigenwillige godsdienst van zijn tijd.

Luther had toen de „ontdekking” al gedaan dat de mens vrijgesproken werd uit ge-

nade alleen, door het geloof alleen, door de verdienste van Christus alleen. En een ieder die deze ontdekking doet, wordt een navolger van Paulus.

Niets van de mens.

Alles van God.

Alles van de Here Jezus Christus.

Dan kunnen er nog vele overblijvende zwakheden bestaan in het denken van zo iemand, maar dan heeft hij de „waarheid van het Evangelie” verstaan.

Dat is ook de reden, waarom Calvijn Luther altijd hoog geëerd heeft, ondanks sommige onvriendelijke uitlatingen van Luther aan Calvijn's adres.

Luther was de „eerste” in de rij van de reformatoren. Het is bepaald geen wonder na zo veel eeuwen van onkunde inzake het eigenlijke van de verlossingsweg, dat hij niet alles tegelijk kon. Dat hij ook niet alles juist heeft gezien.

Trouwens van wie geldt dat wel?

☆☆☆

Het is geen wonder dat Luther altijd blijft boeien. In de eerste plaats wel omdat het Evangelie altijd blijft boeien. Omdat juist hij de „eerste” was, komt ook het „heldhaftige” zo duidelijk naar voren bij hem.

Niet de wereldse heldhaftigheid, maar de moed die een gelovige ontvangt, als hij staat voor een goede zaak. En hij blijft boeien omdat hij en anderen zo veel verteld hebben over alles wat in hem omging in heel die bange strijd. We weten van Luthers bekering meer dan van die van Calvijn. Daarom is het ook geen wonder dat het aantal boeken over Luther steeds blijft toenemen.

Het beste werk, dat ik schreef, is mijn boek over de brief aan de Galaten en de uitleg van het evangelie naar Johannes hoofdstukken 14-16.

Luther in zijn „Tischreden”

In ons taalgebied blijven de zondagavondlezingen van Prof. dr W. J. Kooiman, gehouden voor de N.C.R.V. altijd nog één van de beste boeken. De titel: Luther, zijn weg en werk. Uitgegeven in de Carillonreeks. Van Rooms-katholieke zijde een boek over Luther van de Brit J. M. Todd. Een zeer hoogstaand boek, waarin geen kinderachtige bestrijding van Luther plaats vindt. Hij wordt niet meer voorgesteld als een monster met zeven koppen, zoals een spotprent uit zijn tijd doet. Ook neemt deze man afstand van de manier om via de psychologie Luther en zijn werk te verklaren.

Uit de moeilijke verhouding met zijn vader zou vrijwel alles te verklaren zijn, zo zegt men wel.

Nu speelt de psychologie van een mens zeker een rol. En het verleden van Luther dat ook een rol hebben gespeeld. Maar er is geen enkele psychologische verklaring noodzakelijk, als een mens overmocht wordt door het Evangelie. Dat is het overtuigend werk van de H. Geest.

H. Amelink - Langerak (Z.-H.)

Voorrede van Doctor Martinus Lurher over zijn Uitbreiding van Paulus' Brief aan de Galaten

Ik kan nauwelijks zelf geloven, dat ik zo uitgebreid in woorden geweest ben, toen ik in het openbaar sprak over deze **Brief van Paulus aan de Galaten**, zoals ik nu in dit Boekje zie. En toch bemerk ik, dat dit alle mijn eigen gedachten zijn, die in dit geschrift, door de Broeders, met zoveel naarstigheid bijéénverzameld zijn, zodat ik gehouden ben te bekenen, of dat alle deze zaken, of mogelijk nog meer, in dit openbaar Opstel door mij gezegd zijn. Want in mijn hart heeft deze Grondregel alleen de overhand, te weten: **Het geloof van Christus**, uit Wie, door Wie en in Wie al mijn theologische gedachten en werkzaamheden, bij dag en nacht afstromen en weder invloeden. Echter ondervind ik, dat ik van zo'n hoge, brede en diepe wijsheid, nog niet meer begrepen heb, dan enige zwakke en nog maar kleine beginselen, en als het ware fragmenten of afgebroken gedeelten. Waarom ik mij schaam, dat deze mijn sobere en armoe-dige aantekeningen over zulk een groot Apostel, en een uitverkoren vat Gods, in het licht gebracht worden. Maar de schaamte zelf wordt gedwongen schaamteloos te worden, en zonder omzien stoutmoedig te zijn, door de oneindige en verschrikkelijke ontheiliging en **boosheid**, die altoos in Gods gemeenten gewoed heeft, en geenszins ophoudt nog heden ten dage te woeden, tegen deze enige en wezenlijke Rotssteen, die wij in het **Artikel der Rechtvaardiging** noemen, daarin bestaande, hoe wij, niet door ons zelf (ongetwijfeld ook niet door onze daden, als nog minder zijnde dan wijzelf), maar door de hulp van een ander, namelijk door de eniggeboren Zone Gods Jezus Christus, verlost zijn geworden van zonden, dood en duivel en met het eeuwige leven beschenken.

Op deze Rotssteen is de satan al in het Paradijs aangevallen, toen hij onze eerste voorouders overreed heeft, dat zij door hun eigen wijsheid en deugd God zouden gelijk worden, met nalating van het gelovig vertrouwen in God, Die hun het leven gegeven en het altoos durende beloofd had.

Terstond daarop, wgens diezelfde geloofs-oefening heeft die leugenaar en mensenmoorder, die altoos aan zichzelf gelijk zal zijn, de broeder tot moord zijns broeders aangezet, om geen andere reden, dan omdat de vrome broeder door het geloof een betere offerande opgebracht had, en hij onvroom zijnde, zijn eigen werken zonder geloof offerende, Gode niet behaagd had. Later is een gedurige ondragelijke vervolging van de satan in de kinderen van Kaïn doorgebroken tegen datzelfde geloof, totdat God als gedwongen werd de aardbodem door een zondvloed eens geheel te doorzuiveren en **Noach die prediker des geloofs en der gerechtigheid** te beschermen en in het leven te behouden. De satan heeft nochtans ook zijn zaad in het leven behouden in Cham, de derde zoon van Noach.

Doch wie kan alles ophalen? De ganse wereld heeft zich later tegen dit geloof verzet. Waartoe zij oneindig veel afgoderijen en bijgeloof uitgevonden hebben, waardoor iederéén (zoals Paulus zegt) zijn eigen weg ingeslagen en nagewandeld is, elk hopende door hun eigen werken te verzoenen, de ene een god, de ander een godin, of goden en godinnen, daarop uitkomende, dat zij buiten toedoen van een ander, namelijk van Christus, door hun eigen werken zich hebben zoeken te bevrijden van het kwade en de zonden, gelijk dat genoegzaam getuigen aller volkeren daden en geschriften.

Maar die alle komen nog niet tepas, bij dat volk Gods Israëls of Synagoge, welke boven anderen begiftigd zijn, niet alleen met een vaste onfeilbare belofte der Vaderen, daarna

door een Goddelijke wet, door Engelen overgeleverd, maar daarenboven, van tijd tot tijd, nog door de getuigenissen der tegenwoordige Profeten, en hun wondertekenen en voorbeelden bevestigd. En toch heeft de satan, dat is die razernij van eigen-gerechtigheid, zodanig onder hen gewoed en de overhand behouden, dat zij velen der profeten, ook zelfs de Zone Gods, hun beloofde Messias, gedood hebben, nl. om diezelfde oorzaak, dat hun door die Profeten en door Christus aangekondigd werd: dat de mensen met God verzoend werden, en Gode aangenaam waren door de genade Gods, niet door onze eigen-gerechtigheid. En dit is de voornaamste grondregel, van de satan en de wereld geweest, van de beginne af: Wij willen de naam niet hebben,

TE BERDE

Luther heeft zich vaak tegen zijn wil ook bezig gehouden met de politiek en de politiek houdt zich tot vandaag bezig met Luther. Hij gaat van de Warburg naar Wittenberg, als de reformatie dreigt onder te gaan in revolutie. Hij bemoeit zich met de boerenoorlog.

Wat dit betreft geef ik een herinnering door uit het blad „In de Waagschaal”.

Er was toen een Lutherfilm in ons land. De première ging in Amsterdam. En daarvoor was „heel” Amsterdam uitgenodigd.

Ook Ds Buskes.

Die laat in de pauze dan Luther van het doek afstappen en Luther gaat naast hem zitten. Hij laat zich door ds Buskes vertellen wie er allemaal zo zijn. De commissaris, die de grachten wilde dempen. Ik weet niet meer hoe zijn naam is. Daar was natuurlijk ook Prof. Kooiman, die Buskes' Luthers impressario in Nederland noemt. Daar was ook Prof. J. Waterink. Een Calvinist. Luther vraagt of Waterink een boek over Calvinijn heeft geschreven. Buskes zegt dan: nee, maar wel over de Prins. En hij weet van de prins geen kwaad, waarop Buskes Luther weer laat zeggen dat hij anders last genoeg heeft gehad van ridders en vorsten.

Maar Buskes zou Buskes niet zijn als hij Luther niet wat te vragen had over zijn optreden in de boerenoorlog in Duitsland van zijn tijd. Dat kon Buskes niet goed begrijpen. Dat heeft later nog weer geleid tot een aardige briefwisseling, ook in hetzelfde blad tussen Kooiman en Buskes.

☆☆☆

De Turken bedreigden Europa. Dan bezweert hij de keizer om te mobiliseren en met kracht erop te slaan. Als Luther aan „politiek” had gedaan, dan had hij misschien er wel winst uit kunnen slaan voor zich zelf. Maar dat doet hij niet en hij steekt het ook niet onder stoelen of banken dat de

dat wij kwaaddoeners zijn, en al wat wij doen, moet door God goedgekeurd worden, en daarmee moeten al zijn profeten overéénstemmen; willen zij zulks niet doen, zij moeten van kant. Abel moet uit de wereld, Kaïn daarin voorspoedig zijn; dat is onze wet, en het geschiedt zo.

Edoch in de verzameling der heidenen is en wordt die zaak nu nog zo rigoureu en ernstig behandeld: dat de razernij der Joodse Synagoge daarbij vergeleken maar louter spel geweest schijnt te zijn. Want die hebben hun Christus (volgens Paulus' zeggen) niet gekend, en daarom hebben zij de **Heere der heerlijkheid gekruisigd**. Doch de verzameling der heidenen neemt de leer aan, en belijdt, dat Christus de Zone Gods, onze Gerechtigheid geworden is; en galmt dat in het openbaar uit met de leer, lezing en onderwijzing, en niettegenstaande deze belijdenis blijft duren, zo komen diezelfde mensen, die de Kerk willen uitmaken, dezulken te doden, te vervolgen en te verwoesten, die niet anders geloven, en door leer en leven bevestigen, dan dat Christus datzelfde is, hetgeen zij met mond en geveinsde daad, gedwongen worden te belijden. Want onder de naam van Christus hebben zij heden ten dage de overhand, welk gebied, indien zij zonder de naam van Christus konden stand houden, zouden zij zich uitwendig zodanig vertonen, zoals zij Hem in het hart hebben. Want zij hebben nog veel minder achten voor Hem, dan de Joden, die tenminste Hem nog voor een Oproermaker of Beroerder gehouden, en daarom de kruisiging waardig geoordeeld hebben. Maar

keizer niet moet denken dat hij op die manier optreedt als „hoofd der christenheid” of iets dergelijks. Elke kruistochtmentaliteit was hem vreemd. Hij weet dat de kerk door het zwaard kan vergaan. Hij vroeg van de keizer niet anders dan de bescherming van zijn onderdanen tegen dreigende overheersing.

☆☆☆

Merkwaardig is dat nu in Oost-Duitsland de historische plaatsen van Luthers leven, voorzover nog aanwezig, in ere worden gehouden. Alleen dan wordt Luther een propagandist voor het Oost-Duitse-communistische systeem. Luther de man die voor het volk opkwam tegen alle uitbuiting. Ik ben geen postzegelkenner of -liefhebber, maar naar mijn smaak zijn enkele jaren geleden een serie fraaie postzegels verschenen over Luther, juist weer in Oost-Duitsland. En de discussie over de vraag of door Luthers leer over de gehoorzaamheid aan de overheid, de leer der twee regimenten, de opkomst en het slagen van Hitler mogelijk heeft gemaakt, is ook niet verstomd. En Julius Streicher, de man van de Jodenhaat in Duitsland onder Hitler citeerde graag wat Luther gezegd had over de Joden. Hoe zou Luther getoorn hebben tegen Hitler en hoe zou hij ook getoorn hebben tegen het communisme. En het is bepaald een vals gerucht om Luther voor te stellen als een antisemiet, al zijn nu al zijn uitlatingen over de Joden niet zo erg gelukkig. Van inquisitie, om van gaskamers maar te zwijgen, had hij een grondige afkeer.

Ik noem nu alleen deze dingen maar om aan te duiden dat Luthers invloed nog steeds groot is en dat er vrijwel geen enkel boek bestaat over Luther, waarin gezwegen wordt over Luther en de staat, Luther en de sociale toestanden van zijn tijd. Een van de pioniers van het C.N.V. was Ruppert, de vader van Staatsraad Ruppert. Een Lutheraan, zoals Staatsraad Ruppert vertelde bij zijn erepromotie aan de V.U. Die pionier van het C.N.V. noemde mijn vader een groot en een goed christen. Overtuigd Lutheraan. En daarom sociaal bewogen. De maker van het fonds ter bestrijding van de t.b.c., „Draagt Elkanders Lasten”.

AMELINK

de onzen houden Hem voor een fabel, als de één of andere versierde god onder de heidenen, zoals te Rome in 't Papijstisch gebied, en bijna door heel Italië, kan gezien worden. Omdat derhalve Christus een spot is onder Zijn Christenen, (want zo willen zij toch genoemd worden), en dat Kain Abel onophoudelijk dood slaat, en dat die boosheid des satans nu vooral de overhand heeft, zo is het nu hoognodig, **dit Artikel eens naukeurig te behandelen**; en tegen de satan staande te houden; hetzij wij stamelende kinderen, of welsprekende, hetzij geleerde of ongeleerde lieden zijn. Want deze sterke zuil (des geloofs) moet verder geopenbaard worden, en door de stenen en harde rotsen zelfs uitgeroepen, of schoon alle mensen zwegen. Derhalve wil ik hierin mijn post volvaardig waarnemen, en mag wel lijden dat dit ampel betoog het licht zie, om de Broeders in Christus op te wekken, tegen de listen en kwaadaardigheid van satan, die in het laatste dezer dagen, in zo'n razernij is uitgebroken, tegen deze heilzame kennis Christi, nu weder opnieuw levendig en openbaar is geworden, dat gelijk als dus verre, de mensen schijnen door razende duivels bezeten te zijn geweest, nu de helse geesten zelfs door anderen, nog erger dan zichzelf zijn, schijnen gedreven te worden, en nog boven de furie der helse razernij te worden. Waaruit een groot bewijs te halen is, dat die vijand van waarheid en leven, bemerkt, dat die tijd voor hem kort en nabij is, die wegens zijn ondergang voor hem wel verschrikkelijk, maar voor ons wegens de verlossing beminlijk, wenselijk en troostrijk is. Dewijl daardoor zijn dwinglandij een einde zal hebben. Want hij is niet zonder reden zo verschrikt, aangezien al zijn leden en krachten vernieuwd worden, gelijk een dief of overspeler, de dageraad opkomende en hem verradende, bij de kop wordt gevat. Want wie heeft ooit gehoord, (opdat ik de verfoeligheden des Pausdoms voorbijga), dat er tegelijk zoveel gedrochten voor de dag gekomen zijn, als wij heden ten dage zien in de wederdopers alleen?, waarin voorwaar de Satan, als de laatste adem van zijn Koninkrijk zullende uitblazen, met schrikkelijk geweld, de zijnen overall aanzet, alsof hij door hen eensklaps niet alleen de wereld onderste boven zocht te brengen, met schrikkelijk geweld, maar ook door onnoemelijk vele secten, de gehele Christus met de Gemeente poogde te vernielen.

Op die wijze woedt en raast hij niet tegen anderen levensverrichtingen der mensen of hun gevoelens. Bij voorbeeld: tegen overspelers, dieven, moordenaars, meinedigen, goddelozen, kerkschenders, en ongelovigen; ja die zal hij als onder zijn juk en gebied zijnde, zachtjes strelen en alles toelaten; gelijk hij van ouds in de opkomst van de Kerk, alle afgoderijen en bijgelovigheden van de gehele aardbodem, niet alleen onaangeroerd en gerust heeft laten blijven, maar dezelve wel degelijk gekoesterd heeft, en behulpzaam is geweest. Doch de Kerk en de Godsdienst van Christus alleen heeft hij van alle kant gekweld. In het vervolg van tijd alle bijgelovigen gevoelens in rust latende, heeft hij alleen de Algemene (Katholieke) leer ontrist. Dus heeft hij ook heden ten dage geen andere bezigheid, daar hij er alleen maar op uit is, hetgeen ook altoos zijn hoofdwerk is geweest, nl. om onze Christus (Die onze Gerechtigheid is, zonder onze werken) te vervolgen, zoals ook van de satan geschreven is: Gij zult zijn ziel belagen, Gen. 3 : 15, **Gij zult het zaad der Vrouwe** (dat is: Christus) **de verzenen vermorzelen**.

Maar deze onze gedachten over die Brief van Paulus, komen niet zozeer in het licht tegen dezulken, alswel ten voordele van onze Broeders, die mij, in de Heere, of zullen bedanken voor mijn arbeid, of anders mijn onmacht en vrijpostigheid verschonon. Edoch, ik zou gans niet wensen, dat dit werk door de onvromen goedgekeurd werd. Maar liever, dat zij daardoor met hun god getart werden, aangezien ik enkel en alleen deze mijn arbeid heb aangewend voor de zodanigen, voor wie Paulus deze Brief geschreven heeft, nl.: **voor ontroerden, bekommerden, voortgedrevenen en verzochten**, (want die alleen verstaan deze zaken) **in het geloof ellendigen Galaten**; welke van zulk soort niet zijn, laten die hun oren wenden naar Papisten, Monniken, Wederdopers, en meer zulke voorstanders van diepe wijsheid en eigen uitgevonden godsdienst; en laten zij slechts meesterlijk

ons werk verachten, en zich de moeite niet geven om onze zaken te verstaan. Daarin toch spannen de Wederdopers en Papisten heden ten dage met elkaar tesamen, tegen de Kerke Gods (hoezeer zij het in woorden ontveinzen), dat Gods Werk afhangt van de waardigheid des persoons. Want dit volgende is de leer der Wederdopers: **De doop is niets tenzij de persoon gelovig zij**. Uit dit voorstel (zoals men in de School spreekt) moet noodzakelijk volgen, dat al het werk Gods niet is, indien de mens niet goed is. De Doop nu is een werk Gods. Doch een boos mens maakt, dat geen werk Gods is. Daaruit volgt nog al verder; het Huwelijck, Magistraatsbestelling Dienstbaarheid, zijn Werken (Instellingen) Gods. Maar omdat de mensen boos zijn, daarom zijn zij geen werken Gods. De zon, de maan, aarde, lucht en wat verder tot dienst van de mens is, hebben ook de goddelozen. Maar dewijl die goddeloos en niet vroom zijn, daarom is zon geen zon, de maan, aarde, lucht enz. zijn niet, wat ze zijn. De Wederdopers hebben lichamen en zielen gehad voor hun Wederdoop. Maar omdat zij toen nog niet vroom waren, daarom hebben zij noch ware lichamen noch zielen bezeten. Ook hun Ouders zijn geen eigenlijke echtgenoten geweest, (zo zij belijden) omdat zij niet opnieuw gedoopt waren. Daarom zijn zij, Wederdopers allen hoerekinderen, en al hun Ouders zijn overspelers en hoereersers geweest. Desniettemin erven zij de goederen hunner Ouders, daar zij zichzelf belijden te zijn bastaarden en onwettige erfgenamen. Wie merkt hier niet in de Anabaptisten, dat ze geen bezeten mensen zijn, maar duivelen, zelfs van nog erger duivelen bezeten.

Zo ook houden de Papisten niet op, heden ten dage nog staande te houden, en aan te dringen op de eigen werken en waardigheid des persoons, in tegenstelling van de genade, en dus staan zij hun Broeders de Wederdopers (althans in woorden) dapper bij. Want die vossen zijn met hun staarten samengevoegd, doch met hun hoofden vanéén gescheiden. Zij veinzen zich, voor het uitwendige, volslagen vijanden, daar zij toch van binnen hetzelfde gevoelen, leren en bestrijden tegen die enige Zaligmaker Christus, Die alleen onze Gerechtigheid is. Die dan kan, laat hem aan dit Artikel blijven vastkleven, de overigen, die schipbreuk lijden, moeten wij laten drijven, daar de wind en zee hen hebben willen, totdat zij weer tot het schip keren, of naar het strand zwemmen.

De voorname inhoud en einde van het verschil is, geen rust te wensen, of einde van de strijd, zolang Christus en Belial niet overeenstemmen. **Het ene geslacht gaat, het andere komt**. Gaat de ene gezindheid tegronde, terstond komt er weer een andere op, omdat de duivel niet slaapt noch sluimert. Ik (hoewel ik niets ben), die in de dienst van Christus nu twintig jaar geweest ben, kan met waarheid getuigen, dat ik meer dan door **twintig secten** bestreden ben, waarvan sommige geheel en al tegronde zijn gegaan, sommige nog, gelijk afgescheiden ledematen van insecten (gestorven dieren) enige beweging overhouden. Maar dagelijks verwekt de satan weer nieuwe (secten), als zijnde de god van twistzieke en aanhangzoekende mensen. En nu onlangs ook deze, die ik de minste van alle tegemoet gezien of gehoopt had, nl. een secte van zodanige mensen, die leren, dat de Wet der Tien Geboden uit de Kerk moet weggenomen worden, en dat de mensen door geen Wet moeten verschrikt worden, maar dat zij door de genade Christi lieflijk en zachtjes moeten vermaand worden, ter vervulling van het zeggen van Micha, de profeet: **Gij zult niet profeteren noch druppen tegen ons**; alsof wij niet wisten, of nooit geleerd hadden, dat de bedroefde en verlegen zielen door Christus moesten opgebeurd worden, doch dat de verstokte Farao's, aan wie tevergeefs de genade wordt aangeboden, door de wet moeten wrochrikt worden. Daar zijzelf gedwongen worden voor te houden de openbaring des toorns over de bozen en ongelovigen, alsof de wet niets anders was of kon zijn dan de openbaring van toorn. Zo groot is de verblindheid en verwaandheid van die lieden, die hun eigen vonnis meebrengen.

De bedienaars des Woords behoorden dus daarvan overreed te zijn, indien zij getrouw en voorzichtig willen geacht worden in die dag Christi, dat het woord van de apostel Paulus, **Want daar moeten ook dwalende sectes onder ulieden zijn, opdat degenen, die**

zeg ik, een dienaar Christi weten, dat, zolang hij Christus zuiver verkondigt, het hem aan geen kwade tegenstanders zal ontbreken, die de Kerk zullen zoeken te ontrusten, zelfs uit de onzen, en laat hij zich met deze troost versterken, dat er geen vrede met Christus en Belial is, of tussen het zaad der slang en der vrouw. Ja, laat hem blijde zijn in de moeilijkheden, die hij ondergaat door de sectes en oproerige dwaalgeesten, de één voor, de ander na opkomende. **Want dit is onze roem, het getuigenis van ons geweten**, dat wij bevonden worden te staan en te strijden aan de zijde van het Vrouwenzaad, tegen het zaad der slang. Laat hem ons maar in de hielen bijten, en daarmee niet ophouden. Wij zullen aan onze zijde ook niet ophouden zijn kop te verpletteren door Christus, die Vorst Die hem verplettert heeft, Welke eeuwig geloofd zij. Amen.

oprecht zijn openbaar mogen worden. Laat,

SCHOOL voor CHR. M.A.V.O. „SYTWENDE”
Spakenburg, Talmastraat 19.

Gevraagd:
beide voor 29 event. 32 uren

a. 2 LERAREN,

waarvan één voor ongeveer 20 uren Frans, verder aan te vullen met Ned., Biol., Aardr., Gesch. Indien in bezit van bevoegdheden, kan de andere ook diverse comb. van vakken te verzorgen krijgen.

b. Een LEERAAR

voor **HANDVAARDIGHEID** (4 à 6 uren).

Kans op goede woning is aanwezig.

Soll. dienen te zijn mensen van Geref. bel.

Brieven met soll. en inl. alsook om inl. te richten aan de directeur der school, J. Koelewijn, Dorpsstraat 1 te Bunschoten. Tel. 03499-1581 (school) 1472 (huis).

BIJBELS DENKEN OVER ISRAËL EN DE KERK

door

Mevrouw E. W. Hiebendaal

In de „Inleiding” is met gewaardeerde toestemming opgenomen hetgeen Prof. Dr. H. Berkhof na het verscheiden van Mevrouw Hiebendaal ter harer nagedachtenis in „In de Waagschaal” van 5 okt. 1963 schreef, waarin hij o.m. opmerkte: haar bijbelkennis was onovertroffen en haar geest was van een grote energie en helderheid. Het dominerend gezichtspunt waaronder Mevr. Hiebendaal de Schrift las was dat der verhouding van Israël en de Kerk.

'n Uitnemend geschenk voor de feestdagen.

Uitgave: Comité tot verbreiding van de Waarheid der Schriften Rotterdam. Giro 346974.

Prijs f 5,90 ± 160 blz.

DE Geref. KORR. KLUB, Postbus 58, Den Helder; zoekt dames- en heren-leden in alle leeftijden.

DE Geref. KORR. KLUB verzocht om adressen van kerkboden (m. pr. opg.) die adv. v. onze klub willen plaatsen. Willen onze predikanten ons helpen?

VIA DE Geref. KORR. KLUB wordt ser. kennism. gez. door: enige algem. ontw. dames ± 25 à 30 j.

dame, ± 40 j., algem. ontw.

Vakman, ± 50 j. (platte land).

Dame uit de z.g.n. „betere stand”, ± 60 j.

Inl.: Postbus 58, Den Helder.